

Uloga smjernica za nabavu u poslovanju narodnih knjižnica u Hrvatskoj

Benc, Miljenka

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:589627>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-26**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru
Odjel za informacijske znanosti
Sveučilišni diplomski studij

Miljenka Benc

**Uloga smjernica za nabavu u poslovanju narodnih
knjižnica u Hrvatskoj**

Diplomski rad

Zadar, 2024.

Sveučilište u Zadru

Sveučilišni diplomski studij

Dvogodišnji diplomski sveučilišni studij informacijske znanosti -
knjižničarstvo

Uloga smjernica za nabavu u poslovanju narodnih knjižnica u Hrvatskoj

Diplomski rad

Student/ica:

Miljenka Benc

Mentor/ica:

Doc. dr. sc. Martina Dragija Ivanović

Zadar, 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Miljenka Benc**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Uloga smjernica za nabavu u poslovanju narodnih knjižnica u Hrvatskoj** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 27. ožujka 2024.

Sveučilište u Zadru

Odjel za informacijske znanosti

Diplomski sveučilišni studij Informacijske znanosti

Uloga smjernica za nabavu u poslovanju narodnih knjižnica u Hrvatskoj

Diplomski rad

Student/ica:

Miljenka Benc

Mentor/ica:

Doc. dr. sc. Martina Dragija Ivanović

Zadar, 2024.

Sažetak

Narodne knjižnice predstavljaju važna središta javnog, kulturnog i umjetničkog života u lokalnim zajednicama. Kao potencijalni pokretači promjena, imaju ključnu ulogu u poboljšanju kvalitete života građana na svojem području djelovanja. Knjižna građa je najvažniji resurs u knjižnicama, stoga se izgradnji knjižničnih zbirki i knjižničnog fonda pristupa planski, ciljano i u skladu sa stručnim preporukama. Izrada dokumenta pod nazivom "Smjernice za nabavu" omogućuje standardizaciju kriterija i vrijednosti ne samo u procesu nabavne politike već i u evaluaciji postojećeg knjižničnog fonda. Knjižničari u narodnim knjižnicama obvezni su imati ovaj dokument, iako nisu obvezni javno ga objaviti. U teorijskom i istraživačkom dijelu ovog rada nastoji se odgovoriti na pitanje na koji način i koliko smjernice za nabavu utječu na poslovanje hrvatskih knjižnica, s posebnim fokusom na matične županijske knjižnice. Rezultati istraživanja pokazuju visok postotak knjižnica koje posjeduju smjernice i ističu potrebu za pojačanom aktivnošću u ovom području. Smjernice predstavljaju svojevrsnu "osobnu kartu" knjižnice, naglašavajući važnost transparentnosti i informiranosti svih zainteresiranih strana o misiji, strategiji i ciljevima knjižnice te smjeru razvoja fonda knjižnice.

Ključne riječi: narodna knjižnica, smjernice za nabavu, županijske matične knjižnice, knjižnični fond, knjižnična zbirka.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Nabava knjižnične građe u narodnim knjižnicama	3
2.1 Općenito o nabavi	4
2.2 Knjižnični fond	4
2.3 Knjižnična zbirka	9
2.4 Načini nabave	12
3. Smjernice za nabavu građe	18
3.1 Važnost smjernica za nabavu	18
3.2. Elementi smjernica	23
3.3 Primjeri dobrih smjernica za nabavu	25
4. Istraživanje	28
4.1.1 Cilj i svrha prvog dijela istraživanja	28
4.1.2 Metodologija i uzorak prvog dijela istraživanja	29
4.1.3 Opis provedbe prvog dijela istraživanja	30
4.1.4 Rezultati prvog dijela istraživanja	31
4.2.1 Cilj i svrha drugog dijela istraživanja	38
4.2.2 Metodologija i uzorak drugog dijela istraživanja	38
4.2.3 Opis postupka drugog dijela istraživanja	40
4.2.4 Rezultati drugog dijela istraživanja	41
4.3 Rasprava o provedenim istraživanjima	55
5. Zaključak	59
6. Literatura:	62

1. Uvod

Narodne se knjižnice smatraju središtima javnog djelovanja svake zajednice, stoga je važno da svoje zadaće i usluge definiraju u dogovoru s osnivačima i korisnicima. Izgradnja knjižničkog fonda primarni je proces pružanja usluga korisnicima te je važno razumjeti različite načine nabave, uključujući dar, kupnju, zamjenu, vlastita izdanja i obvezni primjerak.

U uvodnom dijelu rada govori se o nabavi knjižne građe u narodnim knjižnicama, s naglaskom na pojašnjenje pojmova kao što je knjižnični fond i zbirka, načini nabave i faze izgradnje fonda. Posebna pažnja posvećuje se smjernicama za nabavu građe kao ključnom dokumentu te se analizira što bi takve smjernice trebale sadržavati, uz osvrt na primjere dobre prakse iz dostupne literature.

Smjernice za nabavu građe dokument su bez kojeg je nabava otežana, a definiraju se kao pisani, javno objavljeni dokument, što se tretira kao ugovor između knjižnice i korisnika (Klejton i Gorman 2003, 29). Pretraživanjem dostupne literature o smjernicama (Golubović (2018), Clayton i Gorman (2003) te Rampih (2010), Johnson (2009), Evans i Zarnosky Saponaro (2005)) ustanovljeno je koje bi elemente smjernice trebale sadržavati. Neki od elemenata poslužili su kao temelj za istraživački dio diplomskog rada. Analizirane su inozemne i domaće javno objavljene smjernice te navedeni primjeri dobre prakse.

Istraživački dio diplomskog rada podijeljen je u dva dijela. Prvi dio ponovljeno je istraživanje kolegica Kenda i Krpan iz 2019., a vezan je uz objavljene smjernice hrvatskih narodnih knjižnica s posebnim osvrtom na matične županijske knjižnice i elemente njihovih smjernica. Matične županijske knjižnice odabrane su kao središte istraživanja zbog njihove aktivne uloge u unapređivanju i sustavnom razvoju knjižnične djelatnosti te knjižnica na području svoje nadležnosti. Ove knjižnice često imaju ključnu ulogu u koordinaciji i podršci drugim knjižnicama unutar županije te se smatraju važnim čimbenikom u osiguravanju visokih standarda i pružanju kvalitetnih usluga korisnicima. Stoga je njihova perspektiva i iskustvo od

posebnog interesa za istraživanje o nabavi knjižne građe i praksama upravljanja knjižničnim fondom. U drugom dijelu istraživanja metodom polustrukturiranog intervjua, nastojalo se odgovoriti na četiri istraživačka pitanja kako bi se dobio uvid u stavove osam voditelja nabave ili osoba zaduženih za nabavu u županijskim matičnim knjižnicama o smjericama za nabavu.

2. Nabava knjižnične građe u narodnim knjižnicama

Narodne knjižnice definiraju su kao ustanove u kojima je osiguran pristup znanju, informacijama i umjetnosti putem usluga jednakih za sve građane bez diskriminacije. Smatraju se središtima javnog djelovanja svake zajednice i važno je da definiraju svoje zadaće i usluge u dogovoru s osnivačima i korisnicima (Nebesny i Švob 2006). Knjižnice su pokretači promjena u svojim zajednicama koje postižu kvalitetnom ponudom usluga. Građa koju posjeduju i daju na korištenje naziva se knjižničnim fondom (Tadić 1994, 19). Izgradnja knjižničkog fonda važan je postupak u pružanju usluga korisnicima, a njegove faze objasniti će se u nastavku rada, s posebnim osvrtom na nabavu. Tadić navodi da se nabava knjižne građe odvija: kupnjom, zamjenom, darom, obveznim primjerkom i vlastitim izdanjima (Tadić 1994, 30). U hrvatskoj knjižničarskoj praksi prisutan je još jedan način nabave, a to je otkup Ministarstva kulture i medija te otkup Ministarstva znanosti, o čemu će se detaljnije govoriti kasnije u radu.

Za Clayton i Gorman termin „upravljanje fondova“ ne podrazumijeva samo nabavu, smještaj, čuvanje, skladištenje, izdvajanje i otpis već se proširuje na vrednovanje radi ostvarivanja zadanih ciljeva knjižnice. Od svake se knjižnice očekuje da odlučuje o izboru građe, načinu nabave, očuvanju i otpisu iste, što upućuje na potrebu izrade pisanog dokumenta kojim bi se stvorio takozvani ugovor između knjižnice i korisnika koji bi pokazivao korisnicima što mogu očekivati od svoje knjižnice (Klejton i Gorman 2003, 28). Taj dokument naziva se „Smjernice za nabavu knjižne građe“. Nabava se razlikuje prema vrsti knjižnice i profilu korisnika, a budući da narodne knjižnice imaju višestruke namjene kao i širok raspon korisnika, tome će se prilagoditi i nabava. Golubović ističe kako knjižničari moraju dobro poznavati informacijske potrebe svoje zajednice korisnika, prije svega svojih aktivnih korisnika, i u skladu s njima, nabavljati relevantne, kvalitetne i korisne informacijske izvore kojima osiguravaju fizički pristup, najčešće u čitaonicama sa slobodnim pristupom građi, kao i osiguravanje pristupa udaljenim informacijskim izvorima. Isto tako, knjižničari moraju predvidjeti i buduće informacijske potrebe aktivnih i potencijalnih korisnika. (Golubović 2018).

Ispitivanje mišljenja korisnika pri nabavi građe važan je dio predviđanja potreba korisnika kao i zadovoljstva trenutnim stanjem knjižnice. Korisnike treba što više uključiti u procese nabave metodama anketiranja ili desideratama, kako bi put knjige od nabave do police bio što efikasniji. Lukačević, Špoljarić Kizivat i Krpeljević (2021, 113) navode kako je uz politiku izgradnje fondova usko vezano njihovo vrednovanje kojim se sustavno uspoređuju postavljeni ciljevi knjižnice. Postupak nabave podložan je knjižničarima i njihovim osobnim procjenama, a iskustvo koje proizlazi iz kontakta s korisnicima, uz teorijsko znanje, bitno je za izgradnju fonda. Prema Clayton i Gorman (2003, 115) Lukačević et al. navode usku povezanost između kriterija za nabavu i zadovoljstva korisnika. Prikupljanjem podataka otkrivaju se zahtjevi i potrebe korisnika, procjenjuje zadovoljstvo, stanje i prikladnost kvalitete fonda te pristup korisnika građi (Lukačević, Špoljarić Kizivat i Krpeljević 2021, 115).

2.1 Općenito o nabavi

U nastavku teksta objasniti će se pojmovi knjižničkog fonda i knjižnične zbirke, način na koji se građa nabavlja te koje su faze u izgradnji fonda.

2.2 Knjižnični fond

Knjižnični fond u Rječniku hrvatskoga knjižničarskog nazivlja definira se kao „*sveukupna građa koju knjižnica posjeduje i daje na korištenje*“ (Brbora et al. 2022, 100), a Tadić ga opisuje kao osnovu za određivanje radnih postupaka i usluga koje se mogu ponuditi korisnicima (Tadić 1994,19). Autorica dijeli fond na knjigu zbirki i periodike, a prema vrsti građe mogu se, primjerice, stvarati zbirke rukopisa, sitnog tiska, grafike, periodike i slično (Tadić 1994, 19). U Zakonu o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti knjižnični fond definiran je kao „skup knjižnične građe koju određena vrsta knjižnice posjeduje“ (NN, 17/2019, čl. 3).

Standardima za narodne knjižnice propisuje se namjena knjižničnog fonda za sve dobne skupine te da sadrži analognu i digitalnu građu organiziranu u zbirke. Početni knjižni fond različit je za pojedine tipove knjižnica, a u smjericama za nabavu u postotcima preporučuje se struktura fonda s obzirom na veličinu i funkciju fonda. Osim knjižnog, postoji i neknjižni fond, što uključuje ostalu vrstu građe kao što su didaktičke igračke, društvene igre te zvučna, vizualnu i elektroničku građu i slično (NN, 103/2021, čl.).

Svaki knjižnični fond gradi se u fazama koje su prema Tadić sljedeće:

- a) istraživanje zajednice korisnika i njezinih potreba
- b) plan nabave
- c) selekcija ili odabir knjižnične građe
- d) postupci nabave (predakcesija i akcesija)
- e) pročišćavanje fonda
- f) procjena vrijednosti fonda (evaluacija) (Tadić 1994, 34).

a) Istraživanje zajednice korisnika i njezinih potreba

Da bi knjižnice dobile uvid u korisničko mišljenje, potrebno je provoditi istraživanja kontinuirano te se rezultati istraživanja mogu koristiti za donošenje odluka te na taj način može postati sastavni dio upravljanja. Cilj takvog pristupa je saznati podatke i informacije koje pomažu u stvaranju planova knjižnice. Time se mogu unaprijediti usluge i postići bolja vidljivost knjižnice i usluga u okolini (Kovačević i Vrana 2016, 157). Korisnicima narodnih knjižnica ona ne služi samo za učenje i akademsko napredovanje, već i za razonodu te je važno usmjeriti istraživanje na analizu podataka (Tadić 1994, 35). Prema Kovačević i Vrana istraživanja je moguće usmjeriti prema prihodima, dobi, obiteljskom životu, etničkim podacima, obrazovanju, udaljenosti od knjižnice i sl. Važno je da su to mjerila kvalitete koja korisnici mogu prepoznati (Kovačević i Vrana 2013, 32).

b) Plan nabave

Plan nabave pisani je dokument koji određuje namjenu zbirke te opseg i korištenje na temelju kojeg se utvrđuje prvenstvo u nabavi knjižnične građe (Brbora et al. 2022, 238). Kenda i Krpan 2022. objavile su istraživanje o postojanju javno objavljenih smjernica i informacije o

politici izgradnje zbirke te navele kako knjižnice, ako nemaju smjernice, imaju javno objavljene planove nabave koji su najčešće navedeni u godišnjim izvješćima o radu (Kenda i Krpan 2022). Planovi nabave potrebni su zaposlenicima kao osnovne smjernice u radu te za osiguravanje jedinstvenog stajališta svih knjižničnih djelatnika o nabavi i o razvoju određenog dijela fonda. Tadić smatra da je preporučljivo uskladiti djelatnosti pojedinaca u nabavi, postići dosljednost, izbjeći različit pristup izgradnji fonda te napraviti plan nabave. Nakon što se ustanove jačine i slabosti fonda, pristupa se izradi plana za njihovo ispravljanje, što dovodi do uspješnog odabira knjižne građe (Tadić 1994, 36).

c) Selekcija ili odabir knjižnične građe

Građa u knjižnicama nabavlja se strogom selekcijom među građom dostupnom na tržištu. Odabir knjižnične građe raspoređuje se uvažavanjem korisničkog mišljenja, istovremeno imajući na umu svrhu knjižnične zbirke korištenjem pomagala kao što su desiderate i kartoteke željenih publikacija koje korisnici i knjižničari smatraju važnima za fond. Selekcija se temelji na određivanju općih načela i kriterija za selekciju. Najčešća su načelo vrijednosti, kojim se obuhvaća literatura za intelektualno obogaćivanja korisnika, i načelo potražnje, kojim se zadovoljavaju potrebe za obavijestima i publikacijama za korisnike na određenom području (Tadić 1994, 40). Johnson kaže kako knjižnice stalno balansiraju između potražnje i vrijednosti onoga što ljudi žele i onoga što knjižničari vjeruju da je dobro za njih (Johnson 2009, 13).

Kriteriji pri selekciji građe prema Clayton i Gorman su: ugled autora, dubina obrađene građe u djelu, način i nivo obrade sadržaja u građi, organizacija sadržaja, oblik izdanja i posebna svojstva (Klejton i Gorman 2003, 116). Uz navedeno, knjižničarima se pri selekciji preporuča da se kao pomagala pri selekciji služe nacionalnim bibliografskim publikacijama, katalogima nakladnika, recenzijama u časopisima te popisima prinova. Evans i Zarnosky Saponaro smatraju da knjižnice, u nedostatku novca, selekcijom odlučuju koju će građu nabaviti koristeći informacije koje pružaju podatke o kvaliteti i vrijednosti jedinice (Evans i Zarnosky Saponaro 2005, 10). Za Rampih je važno u postupku nabave obratiti pažnju i na dobavljače te, citirajući

Clayton i Gormana, naglašava da su ključni kriteriji za odabir dobavljača cijena, brzina nabave, kvaliteta ponuđenih naslova i postotak reklamacija. S odabranim se dobavljačima sklapaju godišnji ugovori o poslovnoj suradnji koji utvrđuju visinu popusta, način dostave, rokove plaćanja i postupke reklamacije. Donošenje dokumenta nabavne politike za knjižnice je od iznimne važnosti jer se njime jasno definiraju odgovornosti u pojedinim fazama provedbe nabavne politike (Rampih 2010, 72). U svom je radu Kosić (2019) analizirala nabavu za fond Sveučilišne knjižnice Rijeka a pristup koji se predstavljen može se koristiti i u narodnim knjižnicama. Sveučilišne knjižnice, kao i narodne, ograničenih su sredstava za nabavu te su u SVKRI 2016. usvojili interne smjernice za pomoć u odabiru vrste građe koja se kupuje, prioritetima, postupcima prikupljanja potreba za nabavu građe i opisuju koji su djelatnici odgovorni za provođenje pojedinih aktivnosti. Autorica spominje kako pribavljaju literaturu koju korisnici često koriste, koja se međuknjižničnom posudbom više puta traži, građu koja se uzastopce rezervira i referentnu građu (Kosić 2019, 136). Ovaj model nabave primjenjiv je i u narodnim knjižnicama no rijetko se može pronaći u dostupnoj literaturi. Kegan temeljem svog spisateljskog i knjižničarskog iskustva zaključuje kako klasici nisu popularno štivo, no knjižnice ih i dalje kupuju, dok bestselere neće zaobići ni knjižničari niti korisnici. Poezija, kuharice ili knjige s eksplicitnim sadržajima, za koje neki smatraju da se ne bi trebale javno izlagati na policama, dio su izbora knjižničara iza kojih stoji profesionalizam, stručno znanje te planovi nabave i financiranja (Kegan, 2022).

d) Postupci nabave (predakcesija i akcesija)

Predakcesija je niz postupaka nabave jedinica knjižne građe od preporuke do dolaska u knjižnicu, a akcesija su postupci nakon dolaska građe u knjižnicu, no prije inventarizacije (Brbora et al. 2022, 170,14).

e) Pročišćavanje i otpis

Tadić postupak pročišćavanja opisuje kao izlučivanje ili premještanje u drugo spremište, a provodi se zbog uštede prostora, dostupnosti tražene građe i ekonomičnijeg poslovanja (Tadić 1994, 44). Izlučivanje je proces uklanjanja knjiga koje ne odgovaraju zbirci

zbog zastarjelosti ili manjka potražnje (Brbora et al. 2022, 82). Clayton i Gorman taj proces vide kao uklanjanje s polica tj. izlučivanje u prostoriju koja se ne koristi (deponij). Gore navedenim razlozima za izlučivanje dodaju i društvene promjene, skupoću skladištenja, promjenu ciljeva institucije i postojanje boljih izdanja o nekoj temi. Većina knjižnica ne pročišćava fond jer smatraju kako je to previše posla za djelatnike, uvjerenja su kako knjižničarska struka prikuplja, a ne odbacuje („veće je bolje“) i da će manji fondovi smetati korisnicima ili navode slične razloge (Klejton i Gorman 2003, 243).

U Hrvatskoj se, prema Pravilniku o zaštiti, reviziji i otpisu knjižnične građe, s otpisom počinje imenovanjem Povjerenstva za otpis (NN 27/2023), a sastoji se od stručnjaka koji osiguravaju da de dođe do nepopravljivih oštećenja zbirke (Rampih 2010, 106). Povjerenstvo sastavlja popis prikupljene građe za otpis te se otpisuje do 5% knjižne i 20% neknjižne građe godišnje i evidentira primjerke pečatima u knjigama inventara (NN 27/2023). Ne postoji jednostavna formula za otpisivanje te je prijeko potrebno da to rade knjižničari koji poznaju fond, a Rampih gore navedenom popisu dodaje i građu koja se smatra ukradenom, koja se ne može povratiti od čitatelja ili je izgubljena. Knjižnica je obvezna zbrinuti otpisanu građu (Rampih 2010, 106) nakon što se dokumentacija predaje matičnoj razvojnoj službi i Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici koje imaju pravo odabira iz popisa zastarjele građe (NN 27/2023). Korisnicima privlačan, suvremen fond podrazumijeva smještanje istog u reprezentativan fizički prostor s tehničkom organizacijom i popratnim operacijama. Da bi se to osiguralo, potrebne su smjernice u kojima se jasno navode kriteriji pročišćavanja (izlučivanja) i otpisa.

f) Procjena vrijednosti fonda (evaluacija)

Procjena zbirke mjeri koliko zbirka ispunjava ciljeve, potrebe i misiju knjižnice. Tehnike analize mogu biti kvantitativne i kvalitativne, usredotočene na zbirku ili na korištenje i korisnike zbirke, a da bi bile učinkovite, analize moraju biti ponovljive (Johnson 2009).

Procjena vrijednosti fonda dugotrajan je postupak koji se provodi s namjerom boljeg uočavanja prednosti i nedostataka i ciljem saznanja zadovoljava li fond zahtjeve i potrebe

korisnika (Klejton i Gorman 2003, 203). Clayton i Gorman dijele metode i pristupe vrednovanju na: „- *usmjerene na knjižničnu zbirku (određivanje opsega i sadržaj zbirke)* -*usmjerene prema korisnicima (anketiranje korisnika i dobivanje informacija o tome kako korisnici koriste zbirku i što od nje očekuju)*“ (prema Rampih 2010, 103).

Tadić vrednovanje smatra da se vrednovanje provodi analizom o statističkih podataka i usporednim metodama te metodama istraživanja korisnika, koje je poželjno javno objavljivati (Tadić 1994, 45). Postupci za vrednovanje fonda počinju određivanjem svrhe i ciljeva, provođenjem istraživanja, izborom podataka za prikupljanje kao i analizom podataka te ponovnim izvođenjem (Klejton i Gorman 2003, 213).

Na temelju pregleda faza izgradnje fonda može se zaključiti da je Johansonova tvrdnja: *“razvoj knjižničnih fondova i zbirki podrazumijeva nekoliko povezanih aktivnosti : odabir, određivanje i koordinaciju politike odabira, procjenu potreba korisnika i potencijalnih korisnika, studije korištenja, analizu fonda, upravljanje proračunom, identifikaciju potreba za pojedinim zbirkama, doseganja zajednice i korisnika te planiranje dodjele resursa*“ (Johnson 2009, 1) najobuhvatniji opis temeljnih i neophodnih faza za izgradnju kvalitetnog i uravnoteženog fonda.

2.3 Knjižnična zbirka

Knjižnična zbirka u Rječniku hrvatskog knjižničnog nazivlja definira se kao *„skup knjižnične građe istovrsna sadržaja ili vrste koji knjižnica drži zasebno unutar svojega fonda*“ (Brbora et. al. 2022, 100). Za Tadić knjižnične zbirke su statične ukoliko se radi o starim fondovima npr. poklonjenih privatnih donatora, a nastaju i prema vrsti određene građe (sitni tisak i sl.), dok se za ostale vrste zbirki, koje se grade prema propisanim kriterijima, zahtijeva osmišljavanje i zadan pristup nabavi (Tadić 1994, 20). U Zakonu o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti navodi

se da je „*knjižnična zbirka dio knjižničnog fonda sastavljena prema općeprihvaćenim stručnim načelima i kriterijima*“ (NN, 17/2019).

Knjižničnim zbirkama potrebno je upravljati i njihov razvoj ovisi o strukturi korisnika, a za građu je poželjno da prati korisničke potrebe. Johnson naglašava važnost knjižničareva poznavanja zajednice u kojoj djeluje stalnim propitkivanjem korisničkih očekivanja. Suvremene tehnologije iznjedrile su novu zajednicu korisnika koje traže uklanjanje barijera između sebe i potrebnih informacija brzim i lakim pretraživanjem te jednostavnim pristupom građi (Johnson 2009, 19). IFLAine smjernice za narodne knjižnice, u dijelu koji opisuje izgradnju zbirke, navode potrebu svake knjižnice za usvajanjem pisanih smjernica za njihovu izgradnju i kontinuirani razvoj. Njihova je svrha dosljednost u pristupu i razvoju kako bi se osiguralo napredovanje u skladu s tehnološkim napretkom (IFLA 2011, 67). U svom članku Vrana i Kovačević navode knjižničare kao one koji se bave razvojem zbirke prikupljajući informacije od dobavljača, kolega knjižničara ili ispitujući korisnike putem istraživanja (Vrana i Kovačević 2017, 83). Rampih izgradnju zbirke vidi kao proces koji povezuje knjižničare s lokalnom zajednicom vodeći računa o tome da utjecaj korisnika bude u skladu s vizijom i misijom knjižnice i da se građa nabavlja u što kraćem roku po što povoljnijoj cijeni. Glavni je cilj u izgradnji prenošenje informacija jer narodne knjižnice nemaju arhivske funkcije, osim posebnih zbirki, te su dužne izlučivati zastarjele, nerelevantne i nezanimljive sadržaje (Rampih 2010, 21).

Vrana i Kovačević, prema Mangrum i Pozzebon, navode dvije paradigme s kojima se knjižnice susreću, a prva se odnosi na građu u tiskanom obliku gdje knjižnice pružaju tradicionalnu uslugu držatelja fizičkog prostora, dok se druga odnosi na građu nastalu pojavom digitalizacije, što donosi dodatne troškove kao plaćanje licenci za pristup građi izvan knjižnice (Vrana i Kovačević 2017, 83). Standardima za digitalne knjižnice u narodnim knjižnicama navodi se da narodne knjižnice moraju osigurati dostupnost, predstavljanje i zaštitu lokalne baštine u digitalnom obliku, čime se korisnicima osigurava dodatan izvor informacija za istraživanje, obrazovni proces i poticanje čitanja (NN 103/2021). Autori predlažu prilagodbu

knjižničnog načina rada s korisnicima u narodnim knjižnicama, koje istovremeno trebaju ispunjavati i svoju tradicionalnu ulogu, ali na način da se usluge stalno unaprjeđuju. Nabava digitalne građe za korisnike koji pristupaju informacijama putem medija koji nisu tiskani zahtjeva osiguravanje tehničkih, financijskih i ljudskih predispozicija uz posebnost redovnog obavještanja javnosti o napretku (Vrana i Kovačević 2017, 83). Prilikom izgradnje digitalnih knjižnica, zbirke i usluga u Hrvatskoj važno je uvažavati Standarde za digitalne knjižnice kojima se određuju minimalni uvjeti za izgradnju i razvoj. Nabava, digitalizacija, stručna i tehnička obrada digitalne građe ima mnogo zajedničkog sa istim postupcima i praksom kao i nabava tiskane građe (NN 103/2021). Razlika je u pohrani i očuvanju digitalne građe, koja je nedovoljno razvijena, no pruža i znatno veće mogućnosti pošto nije omeđena fizičkim prostorom (Ille et al. 2012, 141). Sve veći broj knjižnica stvara specijalne zbirke digitalizirane baštine, a kao primjer dobre prakse izdvaja se projekt uspostave jedinstvenog portala za objedinjenje zavičajne zbirke i drugih zbirki stare i vrijedne građe pohranjene u narodnim i školskim knjižnicama Primorsko-goranske županije čiji je pokretač i koordinator Gradska knjižnica Rijeka (Cvjetković et al. 2023). Knjižnice u sve većem obimu posluju s građom u digitalnom obliku te je potrebno sustavno provjeravati koliko su promijenjene i dopunjene usluge digitalnih zbirki u odnosu na uloge tradicionalnih zbirki. Provedenim istraživanjem o uslugama i sadržajima nastalim zbog i tijekom pandemije koronavirusa u Knjižnicama grada Zagreba 2020. došlo se do zaključka da se povećava interes korisnika za cjelovite digitalne sadržaje, digitaliziranu građu i e-knjige. Slijedom zaključaka naglašava se važnost ulaganja u kvalitetne mrežne usluge i sadržaje, nabavu elektroničke građe, pojačanu edukaciju djelatnika za vještine i znanja potrebne za rad na daljinu te kvalitetnu opremu (Semenski et al. 2021). U Američkom kutku Knjižnice i čitaonice “Bogdana Ogrizovića” (KGZ) proveo se pilot projekt *Uvođenje besplatnih elektroničkih knjiga uz korištenje elektroničkog čitača Kindlea u usluge Američkog kutka Zagreb*. Lončar u svom radu opisuje tri faze uvođenja Kindle e-čitača u ponudu Američkog kutka i rezultate anketiranja korisnika koji su pohađali predviđene edukacije. Zanimanje za e-čitač i knjige u e-obliku postoji, a autorica zaključuje kako

predstavljaju „poslovni izazov za izdavače, nakladnike, autore i knjižnice koji moraju pronaći nove modele suradnje i mijenjati vlastite postupke u stvaranju, obradi, pohranjivanju i distribuciji elektroničke knjige“ (Lončar 2013).

2.4 Načini nabave

Nabavna politika je poslovno i profesionalno usmjerenje knjižnice o načinima izgradnje fonda i zbirki koju donosi uprava knjižnice. Istovremeno to podrazumijeva pisani oblik u vidu dokumenta kojim knjižnica ima obvezu konkretnim uputama i kriterijima, a u skladu s misijom i vizijom, izraditi strategiju ostvarivanja postavljenih ciljeva (Rampih 2010, 25). U Hrvatskoj, narodne knjižnice najveći dio fonda nabavljaju financirajući se sredstvima Ministarstva kulture i medija putem natječaja raspisanih za nabavu knjižne građe, sredstvima osnivača, zamjenama, poklonima, otkupom i vlastitim izdanjima. Standardima za narodne knjižnice propisuje se struktura knjižnog fonda za općinske/gradske knjižnice u omjeru: 65% beletristike (55% županijske matične), 35% stručne znanstvene i popularno znanstvene (45% županijske matične) i 1% referentne građe u odnosu na ukupan broj jedinica. U čl. 22. knjižnice se obvezuju na donošenje pisanog godišnjeg plana nabave s podacima o vrsti, količini i planiranim financijama na temelju smjernica za izgradnju i upravljanje fondom (NN 103/2021).

Prema kategorijama, knjižna građa u narodnoj knjižnici obuhvaća beletristiku i publicistiku za djecu, mlade i odrasle, referentnu građu, serijske publikacije, novine, poslovne informacije, pristupe bazama podataka, zavičajnu građu, notne zapise, računalne igre, igračke, društvene igre, pribor za učenje i slično. Oblici građe odnose se na knjige u tvrdom i mekom uvezu, e-knjige, brošure i sitni tisak, online tiskane novine i časopise, baze podataka, softverske programe i mikrooblike, građu za slijepe i slabovidne, zvučne knjige te umjetnička djela i plakate (IFLA 2011, 68). Već smo ranije spomenuli osnovne oblike kojima knjižnice dolaze do građe, a to su kupovina, zamjena, obvezni primjerak, dar i vlastita izdanja.

Kupovina

Kupovina je u priručniku *Rad u knjižnici* navedena kao jedini način nabave koju sve knjižnice provode bez obzira kojim sredstvima raspoložu. Tako knjižnice mogu najsigurnije provoditi plan nabave imajući na umu da se usmjere prema dobavljačima s najvećim rabatom. Prema autorici, postoji više načina nabave kao što je čvrsta narudžba, ogledni primjerak, trajna narudžba, bianco- narudžba i narudžba preko knjižničnih središta (Tadić 1994, 30). Knjižnice ovom vrstom nabave čitatelja stavljaju u središte pažnje te su u prednosti ukoliko istraže potrebe i želje svojih korisnika i nađu ravnotežu između želja i mogućnosti. Sredstvima koja ne moraju namjenski obrazlagati mogu odgovarati na korisničke potrebe nabavom kvalitetne građe, s ciljem poboljšanja čitateljskog ukusa (Klejton i Gorman 2003, 105). Vrlo je izazovno imati ujednačen sustav nabave ukoliko ne postoje smjernice i plan nabave ili ukoliko knjižničari nisu dovoljno educirani za provođenje kupovine. Također nije dovoljno pratiti želje i potrebe korisnika, već narodne knjižnice strogo vode računa o proračunu koji im je na raspolaganju. Johnson naglašava važnost planiranja nabave, fokusiranje na ciljeve i ishode knjižnice, dokumentiranje korištenja financijskih sredstava. Ukazujući na ono što je postigla, knjižnica može opravdati nastavak, a možda i povećanje financiranja. Dobro strukturiran dokument o nabavi može pružiti pomoćne informacije za pripremu prijedloga bespovratnih sredstava, proračunskih zahtjeva ili prikupljanja sredstava i razvojnih planova (Johnson 2009, 74).

Obvezni primjerak

Rječnik hrvatskoga knjižničarskog nazivlja obvezni primjerak definira kao primjerak koji se ugovorno ili zakonski dostavlja ustanovi na trajnu pohranu i čuvanje (Brbora et. al.2022, 142). Zakonom je definiran kao vrsta publikacije koja se prikuplja u svrhu stvaranja nacionalne zbirke kao i za izgradnju zavičajnih zbirki koje pohranjuju i štite građu u svrhu trajne dostupnosti korisnicima. Svaki nakladnik sa sjedištem u Hrvatskoj dužan je dostaviti primjerke propisanim knjižnicama besplatno i o svom trošku (NN 17/2019). Pravilnikom o obveznom primjerku detaljnije su uređeni nositelji obveze dostave i skrbi primjeraka, koja su njegova

obilježja, kako se vrši prihvata, podjela, načini dostave, formati i uvjeti pristupa, korištenja i zaštite, posebice za on line građu (NN 66/2020). Golubović smatra kako je Pravilnik riješio pitanje obveznog primjerka online građe pohranjivanjem u sustavima digitalne knjižnice NSK ozakonjujući time Digitalni arhiv hrvatskih mrežnih publikacija koji je postojao u praksi kao sustav koji preuzima i pohranjuje obvezni primjerak kroz selektivni način prikupljanja građe (Golubović 2020, 178). Obvezni primjerak način je obvezivanja izdavača da ustupaju izdane publikacije određenim knjižnicama, no u slučaju neispunjenja Zakonom predviđene novčane kazne rijetko se naplaćuju.

Što se tiče narodnih knjižnica, Pravilnik o obveznom primjerku odnosi se na zadaću prikupljanja, obrade, pohrane i zaštite građe obveznog primjerka te osiguranja dostupnosti za korištenje županijskog obveznog primjerka za stvaranje zbirke zavičajne građe (NN 66/2020). Kenda i Krpan 2022. godine provele su istraživanje o stanju i položaju županijskog obveznog primjerka pri svim županijskim knjižnicama u Hrvatskoj metodom anketnog upitnika. Rezultati su pokazali kako sve županijske knjižnice imaju zavičajnu zbirku, primaju redovito županijske obvezne primjerke koje cjelovito ili po stručnoj procjeni uvrštavaju u fond. Istraživanje je pokazalo kako knjižnice zaprimaju primjerke od nakladnika, no neke i kupuju građu, a nakladnike se, u većem postotku, mora podsjećati da imaju obvezu dostave primjerka u županijsku matičnu knjižnicu (Krpan i Kenda 2022, 408).

Dar

Dar je način nabave kojim knjižnice odabiru poklonjenu knjižničnu građu i unose je u svoj fond (Brbora et al. 2022, 39). IFLA je 2008. godine izdala publikaciju *Darovi za zbirke smjernice za knjižnice* koje je Hrvatsko knjižničarsko društvo prevelo i objavilo 2010. godine i to je jedini dokument na hrvatskom jeziku u kojem se detaljno opisuje kako knjižnice mogu postupati s darovanom građom. Publikacija govori o vlasništvu nakon prihvaćanja dara, izdavanju upute javnosti kako se građa daruje, kako se postupa sa netraženim darovima, kako pregovarati o traženim darovima, o procjeni darova, koje uvjete knjižnica mora ispunjavati da

bi primila darovanu građu i potvrdila primitak dara (IFLA 2010). Hebrang Grgić provela je istraživanje upravo potaknuto objavom opisane publikacije, a istražila je ne/postojanje službenih dokumenata u knjižnicama koji određuju način postupanja s darovima. Rezultati su pokazali da knjižnično postupanje s darovima u hrvatskim knjižnicama nije formalno određeno tj. da knjižnice nemaju izrađene smjernice za postupanje s darovima ni ovlaštenu osobu za takva postupanja (Hebrang Grgić 2010). ALA u dokumentu navodi smjernice za politiku odabira knjižne građe s uputom koja objašnjava donatorima zašto njihova građa, iako stara, ne zadovoljava kriterije odabira za pojedinu knjižnicu. S druge strane, donacije navodi kao važan alat kojim se donatori iz zajednice uključuju u politiku unaprjeđenja knjižnice i naglašava važnost da knjižnica ima razvijen način postupanja s darovima u vidu obrazaca koji su dostupni korisnicima (ALA 2017). Kao posebna vrsta dara ističe se i legat, oporučno ostavljena osobna knjižnica koja se daruje knjižničnoj ustanovi. Za takve je darove preporučljivo zahvaliti nasljednicima u pisanom obliku a od dara napraviti posebnu zbirku i kao takvu je davati na korištenje (Tadić 1994, 31). Istraživani autori preporučuju da se postupanje s darovima opiše u smjernicama ili izradi kao poseban dokument te da se objavi na mrežnim stranicama kako bi informacije bile dostupne korisnicima.

Zamjena

Zamjena je način nabave knjižne građe kojom knjižnica s drugom knjižnicom zamjenjuje građu (Brbora et al. 2022, 238). Zamjenu knjižne građe poželjno je provoditi s drugom, srodnom knjižnicom, a posebno inozemnom. Takve je zamjene moguće urediti sporazumima, a može se mijenjati otpisana prekobrojna građa kao i vlastita izdanja, po principu svezak za svezak ili djelo za djelo. O zamijenjenim je knjigama poželjno voditi evidenciju (Tadić 1994, 31). Međunarodne razmjene omogućuju da hrvatska kultura prodre u strane zemlje istovremeno obogaćujući nacionalni fond stranim izdanjima. Maruna u svom članku obrađuje primjer zamjene Knjižnice Arheološkog muzeja Zadar gdje se takvom nabavom fond godišnje poveća za 300 primjeraka knjižne građe. U članku su zamjena i razmjena navedeni kao

sinonimi, a kao nedostatak takve vrste nabave navodi se nemogućnost priljeva građe iz drugih područja osim arheologije jer se razmjenjuju isključivo vlastita izdanja sa srodnim institucijama, najviše muzejima (Maruna 2014). Clayton i Gorman spominju razmjenu kao način dopune fonda važan posebice za zemlje u razvoju koje tako mogu doći do skupljih izdanja. Važno je održavati prijateljske odnose s partnerima u razmjeni i sve uredno dokumentirati (Klejton i Gorman 2003, 170).

Pri istraživanju dostupne literature o zamjeni kao načinu nabave nije pronađen ni jedan objavljen rad u hrvatskim izvorima koji bi u fokusu imao narodne knjižnice. S druge strane, neke hrvatske knjižnice u objavljenim dokumentima (pravilnicima i smjernicama) termin „zamjena“ koriste za nadomjestak izgubljenog primjerka. Kada knjižnice spominju zamjenu kao način nabave, tada je to u svega par rečenica, bez detaljnijih propisanih postupanja. Iz navedenog se može zaključiti kako hrvatske knjižnice nemaju bogatu praksu u zamjeni knjižne građe. Matične knjižnice ponekad svoje viškove prosljeđuju u knjižnice koje pokazuju interes za navedenom građom, no to se tada smatra darom, a ne zamjenom. Iz proučene se literature može zaključiti da gore navedeni primjeri razmjene vrijede više za specijalne i nacionalne knjižnice.

Otkup

Jedan od oblika kupovine knjiga je i otkup Ministarstva kulture i medija započeo 1990. kao dio Standarda za narodne knjižnice, a zamišljen je kao poticaj i pomaganje domaćim nakladnicima. (Nebesny, 2000, 1). Provodio se u tri modela otkupa od kojih prvi model spominje Nebesny u svom istraživanju otkupa organiziranog 1998. godine. Država je preko Ministarstva kulture, znanosti, prosvjete i sporta objavljivala natječaje, otkupljivala knjige, no nikad po javno objavljenim kriterijima. Nebesny je zaključila da tako organizirana nabava matičnim knjižnicama donosi dodatne administrativne troškove, dok je manjim knjižnicama to bio gotovo jedini način nabave. Te su se godine u nabavu prvi puta javno uključili i knjižničari, pored dotadašnjih uglednih književnika i kulturnih djelatnika kao članova Povjerenstva za izdavačku djelatnost (Nebesny, 2000, 3). Drugi model opisan u Siber i Lukačević navodi kako

odluke o visini novčane pomoći donose ministri na temelju stručne prosudbe Povjerenstva za izdavačku djelatnost, objavljujući natječaj za potporu početkom kalendarske godine ispred Ministarstva kulture i medija. Nakladnici se javljaju sa svojim naslovima i Povjerenstvo otkupljuje 20, 80, 85, 175, ili 255 primjeraka jednog naslova prema kriterijima Javnog poziva za otkup knjiga i časopisa za narodne knjižnice. Sama distribucija knjiga od nakladnika je posebna tema jer često ne postoji nikakav dokument dostave, popisi ili knjige kasne, no 2013. uvedeni su tablice koje knjižnice moraju dostavljati za proteklu godinu. Siber i Lukačević su, analizirajući nabavu putem otkupa knjiga za Gradsku i sveučilišnu knjižnicu Osijek u razdoblju od 1998. do 2013., došli do zaključka kako se treba postići bolja kontrola nad izdavačima te da takav način nabave ograničava samostalnost odabira knjiga, a takav pristup umanjuje profesionalnu odgovornost knjižničara za izgradnju zbirke (Siber i Lukačević 2017).

Treći model otkupa donesen je 2023. godine i njime se knjižnicama prepušta veća inicijativa u nabavi knjiga te nakladnici svoje naslove direktno prodaju knjižnicama. Ovim modelom otkupa obuhvatit će se veći broj otkupljenih naslova na listi A koja je obvezna za kupovinu i gdje se nalaze suvremena domaća proza i poezija, domaći i svjetski klasici u novim prijevodima, najvrjednija prijevodna izdanja te temeljne referentne knjige. Lista B sadrži naslove koji se preporučuju za otkup u količinama i broju koji odgovara njihovim korisnicima. Nakladnici negoduju zbog cijene, rabata i premale liste A. Sporazum o jedinstvenoj cijeni knjige garantira istu cijenu knjiga u svim prodajnim mjestima u zemlji i rabat koji nije veći od 10 % za primjerak knjige te dolazi do nedoumice hoće li nakladnici svoje knjige davati distributerima ili će sami knjige slati knjižnicama (Tešija, 2023). Pri istraživanju novoobjavljenih smjernica može se naići na mnogobrojne komentare u forumima, na društvenim mrežama i ponekom članku kako ovaj model otkupa povećava birokraciju knjižničarima. To će se negativno odraziti u narodnim knjižnicama s jednim ili dvoje zaposlenika budući da smanjuje vrijeme knjižničara za rad sa korisnicima.

3. Smjernice za nabavu građe

Smjernice za nabavu građe pisani je, javno objavljeni dokument koji se tretira kao ugovor između knjižnice i korisnika (Klejton i Gorman 2003, 29), a temelj je za izgradnju zbirke i planova nabave (Nebesny i Švob 2002). Smjernice se kao pisani dokument spominju u članku 16. Standarda za narodne knjižnice RH: „*smjernice za izgradnju i upravljanje fondom koje definiraju svrhu, opseg i sadržaj knjižničkog fonda.*“ (NN103/21). Važno je da sadržavaju jasne kriterije za izbor svake vrste građe pojedinačno temeljene na jasno oblikovanim zadaćama i ciljevima knjižnice (Nebesny i Švob 2002). Smjernice tako postaju temelj izgradnje zbirke, a Gašo ukazuje na dobrobiti smjernica koje se očituju u osiguravanju dosljednosti nabavkom raznovrsnih informacijskih izvora te transparentnim načelima i kriterijima. Osim navedenog, iz objavljenih smjernica korisnici dobivaju uvid u strukturu zbirke i u knjižničarev odabir, čime se zadovoljavaju njihove informacijske potrebe (Gašo et. Al. 2020, 139). Evans i Zarnosky Saponaro smjernice vide kao plan kojim se osigurava da knjižnično osoblje ima ujednačenu politiku za odabir i ispravke u slabostima fonda. Isti autori navode da je takav dokument mehanizam komunikacije između knjižnice, populacije korisnika i financijera knjižnice (Evans i Zarnosky Saponaro 2005, 50). Zbog ograničenih sredstava i prostora nabava mora biti planska, a poželjno je da sadržava građu koja će zadovoljiti sve korisničke potrebe. Kako bi se to postiglo, preporučljivo je godišnje, srednjoročno i dugoročno izrađivati smjernice koje će se koristiti pri svakodnevnom radu (Nebesny i Švob 2002, 60).

3.1 Važnost smjernica za nabavu

U uvodnom poglavlju objašnjeno je što su smjernice i koja je dobrobit u imanju pisanog dokumenta za izbor građe, a u nastavku teksta kroz pregled literature objasniti će se njihova važnost.

Kao glavni razlog za pisanje smjernica Johnson je istaknula informiranje o misiji knjižnice i zaštitu od vanjskih pritisaka, navodeći kako su knjižnice bez smjernica kao tvrtke bez poslovnog plana (Johnson, 2009, 72). Publikacija koja ima veliki utjecaj na izradu smjernica za nabavu su IFLA-ine su *Upute za izradu smjernica za izgradnju knjižnične zbirke primjenom modela Conspectus* koja navodi četiri razloga za izradu smjernica: odabir, planiranje, odnose s javnošću i šire okruženje. Odabir pomaže djelatnicima u nabavi da određivanjem dubine i širine informacijske razine u zbirkama smanji pristranost, postigne stalnost i dosljednost u svim fazama rukovanja građom. Planiranjem se za izgradnju zbirke pruža pouzdan temelj za utvrđivanje prvenstva u nabavi građe pravednom raspodjelom resursa kod ograničenih financijskih sredstava. Definiranim, formalnim smjernicama za odnose s javnošću knjižnice u komunikaciji s korisnicima, nadležnim tijelima i financijerima knjižnice mogu otkloniti kritike ili cenzure pozivajući se na službeni dokument. Time smjernice postaju svojevrsni ugovor knjižnice i korisnika obuhvaćajući i šire okruženje i postavljajući temelj za suradnju kroz suradničke odnose (IFLA 2010, 34). Rampih je u istraživanju nabavne politike narodnih knjižnica u Sloveniji istaknula kako su strateško planiranje i donošenje smjernica, definiranje misije i vizije knjižnice, osmišljavanje provedbe strateških odluka, nadzor, kontrola i ocjena učinkovitosti metode su kojima se utječe na izgradnju slike knjižnice u javnosti (Rampih 2010, 31). Zato smjernice imaju važnost u procesima izgradnje knjižničkog fonda kao temeljni okvir i vodič za djelatnike, korisnike i ostale dionike.

U okviru ovog rada pretražena su on line dostupna izdanja časopisa: Vjesnik bibliotekara Hrvatske, Knjižničar/Knjižničarka, Knjižničarstvo, Libellarium, Novi uvez te zbornici radova sa 9. 10. 11. i 12. Savjetovanja za narodne knjižnice u RH i preglednih članaka Hrvatskog knjižničarskog društva. Na temelju analize može se zaključiti da se u hrvatskoj stručnoj literaturi o smjernicama ne piše dovoljno stručnih i znanstvenih radova. Radovi koji se bave temom izgradnje fondova i zbirke mnogo su učestaliji. Rezultati pretraživanja pokazuju da je u periodu od 2002. do 2023. godine objavljena tek nekolicina radova na temu smjernica

za nabavu u narodnim knjižnicama, a autori svoje radove baziraju na temama izgradnje i upravljanja fondovima narodnih i visokoškolskih knjižnica.

Tablica 1: Objavljeni radovi hrvatskih autora na temu smjernica za nabavu u narodnim knjižnicama u RH

Naziv časopisa	Autori	Naslov rada	Tema	Godina
Hrvatsko knjižničarsko društvo Novosti	Nebesny, Tatjana i Mira Švob	Izgradnja knjižne zbirke u narodnim knjižnicama. Slobodan pristup informacijama u službi kulturnog razvitka	Potreba donošenja dokumenta o nabavi, opis elemenata te kriteriji za izbor građe u narodnim knjižnicama.	2002.
Vjesnik bibliotekara Hrvatske	Vrana, Radovan i Jasna Kovačević	Razvoj knjižničnih zbirki kao preduvjet i mjera razvoja knjižnice.	Rezultati provedenog istraživanja s korisnicima o pogledima i stavovima glede dostupnosti knjižnog fonda.	2017.
Hrvatsko knjižničarsko društvo Novosti	Golubović, Vesna	Nabava knjižnične građe: interakcija između mogućnosti knjižnica i potreba korisnika.	Nabava knjižnične građe izgradnjom zbirke koja zadovoljava informacijske potrebe korisnika i predstavlja izvora informacija i znanja te na taj način pokazuju što definira knjižnicu.	2018.
Savjetovanje za narodne knjižnice u RH	Kenda, Jasmina i Kristina Krpan	Imamo li putokaze? Smjernice za izgradnju knjižničnih zbirki narodnih knjižnica u Republici Hrvatskoj.	Istraživanje pisanih i javno dostupnih smjernica za izgradnju zbirke u svrhu poboljšanja ukazivanja na važnost imanja istih.	2019.
Vjesnik bibliotekara Hrvatske	Gašo, Gordana, Mihaljavć, Jasminka i Ljiljana Siber	Nabavna politika i izgradnja knjižničnih zbirki u visokoškolskim knjižnicama Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.	Način provođenja nabave prema vrsti građe i obliku nabave i postojanje pisanih dokumenata za izgradnju zbirki.	2020.
Knjižničarstvo: glasnik Društva knjižničara	Lukačević, Srđan, Špoljarić Kizivat Marijana	Izgradnja i vrednovanje zbirki gradske i sveučilišne knjižnice Osijek	Procjena nabavne politike GISK i ispitivanje procesa razvoja zbirki na temelju	2021.

Slavonije, Baranje i Srijem	i Ljiljana Krpeljević		istraživanja korisnika knjižnice.	
Vjesnik bibliotekara Hrvatske	Dragaš, Božica, Ercegovac Snježana i Marija Turković Kodrić	U procjepu kriterija: Nabava vjerodostojne stručne građe u narodnim knjižnicama	Izgradnja i vrednovanje zbirke stručne građe te preispitivanje kriterija i aktualne prakse nabave stručne građe.	2022.
Novi uvez	Lorković, Iva i Maja Pranić.	Izazovi nabavne politike i izgradnje knjižničnih zbirki u Knjižnicama grada Zagreba – primjer prakse Knjižnice Marije Jurić Zagorke i Knjižnice Silvija Strahimira Kranjčevića.	Prikaz petogodišnjeg stanja i promjena u nabavnoj politici i procesu izgradnje knjižničnih zbirki u KGZ sa primjerima.	2023.

Izvor: Izradila autorica

Među analiziranim člancima ističe se rad Nebesny i Švob (2022) *Izgradnja knjižne zbirke u narodnim knjižnicama. Slobodan pristup informacijama u službi kulturnog razvitka* gdje se autorice osvrću na specifičnosti nabave Knjižnica grada Zagreba i izradu smjernica za mrežu knjižnica na tri razine: središnja, područna i ogranci. Uz navedene primjere specifičnosti nabave autorice skreću pozornost kako se takvim dokumentom omogućuje racionalno korištenje sredstava i osigurava dosljednost. Pokazatelji zajednice korisnika, broj stanovnika, dobna, spolna ili obrazovna struktura omogućuje razvoj posebnih programa te veličinu i strukturu zbirke. Sadržaj smjernica važan je za izbor građe pojedinih stručnih skupina, za izlučivanje i otpis te za procjenu uspješnosti pri izgradnji zbirke (Nebesny i Švob 2002,74). Nakon objave IFLA-inih *Uputa za izradbu smjernica za izgradnju knjižnične zbirke primjenom modela Conspectus* osigurani su temeljni preduvjeti za pisanje i objavu smjernica za narodne knjižnice (IFLA 2010). Vrana i Kovačević (2017) su u članku *Razvoj knjižničnih zbirki kao preduvjet i mjera razvoja knjižnice* spomenuli važnost uključivanja korisnika u proces planiranja razvoja knjižničnih zbirki provođenjem istraživanja koje može poslužiti kod izrade smjernica za daljnje postupanje u izgradnji fonda i pružanju usluga knjižnice (Vrana i Kovačević 2017, 97). Golubović (2018) je u radu *Nabava knjižnične građe: interakcija između*

mogućnosti knjižnica i potreba korisnika navela osnovne i jasne elemente za pisani dokument o izgradnje zbirke. Uobičajeno je da pisani dokument sadrži: misiju knjižnice, svrhu zbirke, opis korisničke zajednice, financiranje te opis i pristup zbirkama, kriterije nabave, suradnju s drugim knjižnicama, zaštitu te mjerenje i vrednovanje zbirki, izlučivanje i otpis, reviziju programa izgradnje i upravljanja. (Golubović 2018).

Dragaš et al. (2022) u svom radu *U procjepu kriterija: Nabava vjerodostojne stručne građe u narodnim knjižnicama* ističu kako su knjižničari pri nabavi stručne literature u procjepu između kriterija osiguravanja dostupnosti, kvalitete, vjerodostojnosti i relevantnosti nekog naslova i kriterija korisničke potražnje. Nabavkom građe prema načelu potražnje važno je provoditi naknadno vrednovanje zbirki zbog dobivanja povratne informacije je li nabava udovoljila korisničkim potrebama, koliko su zbirke iskorištene, treba li ih mijenjati u svrhu boljeg planiranja i izgradnje fonda (Dragaš et al. 2022, 266).

Za potrebe ovog rada posebno je zanimljiva analiza koju su 2017. napravile Kosić i Heberling Dragičević koje su svom radu istraživale koliko nacionalnih i sveučilišnih knjižnica u zemlji, regiji i svijetu ima objavljene smjernice. Rezultati analize pokazuju da hrvatske regionalne i sveučilišne knjižnice nemaju javno objavljene smjernice ni dokument sličnog sadržaja, dok je praksa u svijetu pokazala velik broj javno objavljenih smjernica. Kao primjer dobre prakse izdvajaju Library Collection Development Policy na SOAS of London (Kosić i Heberling Dragičević 2017, 171). U ovom radu nekoliko je puta skrenuta pažnja na istraživanje Kende i Krpan 2019. godine koje su istraživale postojanje pisanih i objavljenih smjernica za nabavu u narodnim knjižnicama u Hrvatskoj te otkrile kako većina narodnih knjižnica nema smjernice ili objavljenu politiku izgradnje zbirki (Krpan i Kenda, 2019, 474). U radu se ističe da ni sve matične županijske knjižnice nemaju javno objavljene dokumente o nabavi.

3.2. Elementi smjernica

Tri su glavna elementa smjernica prema Evans i Zarnosky Saponaro: pregled, pojedinosti o predmetnim područjima i razno.

Prvi element obuhvaća jasno iskazane opće ciljeve knjižnice, misiju i viziju, kratko se opisuje opća korisnička zajednica kao i specifičnosti usluga. Određuju se tematski parametri zbirke te se detaljno opisuju programi i potrebe koje se zbirkom zadovoljavaju.

U Drugom elementu opisuju se pojedinosti koje raščlanjuju zbirke na tematska područja, identificira se građa i određuje se primarna skupina korisnika za zbirku.

U Trećem elementu razrađena je politika zbirke oko darova, izlučivanja i otpisa, odbacivanja te vrednovanje zbirke kao i postupci rješavanja prigovora korisnika (Evans i Zarnosky Saponaro 2005, 49).

IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice razlikuju se od Evans i Zarnosky Saponaro u detaljnosti elemenata, posebice onima vezanih uz metode vrednovanja i indikatore informacijske razine zbirke. Navode da smjernice trebaju imati:

Uvod: izjavu o poslanju knjižnice, svrsi nabavne politike i ciljanim korisnicima.

Opće odredbe: vrsta knjižne građe, jezici, oblici, izvori financiranja, potpore i darovi, izlučivanje, izdvajanje, zaštita, postupanje s prigovorima i sl.

Opisne odredbe: očitovanje o specijalnom predmetu ili obliku, polje dosega, razdoblja obuhvaćena zbirkom, klasifikacija i deskripcija predmeta, drugi čimbenici koji se odnose na mjesnu važnost.

Predmetni profil: procjena vrijednosti zbirke putem planiranja, prikupljanja podataka, dodjela indikatora dubine i kodovi za jezik.

Metode vrednovanja zbirke: kvalitativne i kvantitativne metode usmjerene na zbirku i usmjerene na korisnika.

Indikatore informacijske razine zbirke: brojčane vrijednosti za opisivanje stanja zbirke i ciljeva

Jezične kodove: Research Library Group i Weatern Library Network.

Implementaciju smjernica i program revizije (IFLA 2010, 35).

Za raspravu o važnosti smjernica za nabavu za kvalitetu fonda važno je promišljanje Claytona i Gormana trebaju li se knjižnice usredotočiti više na politiku upravljanja fondom ili na programe obogaćivanja fondova, ili na kombinaciju (Klejton i Gorman 2003, 33). Johnson dvojbu rješava smjestivši proces selekcije i nabave u politiku izgradnje, a sve nakon toga u upravljanje fondom (Johnson 2009, 151). Rampih je analizirala elemente nabavne politike te uzela kao temelj Claytona i Gormana koji su utvrdili da dokument o nabavnoj politici sadrži 12 do 14 elemenata. Usporedila je i druge autore koji su pisali o preporučenim elementima te zaključila da se uglavnom preklapaju nailazeći na odstupanje samo pri elementu koji se bavi poviješću, opsegom i sadržajem zbirke. Ovim elementima autorica dodaje još dva, a to su žalbe i darovi, smatrajući da su prevažni da ih se izostavi (Rampih 2010, 50). Johnson navodi kako je za svaki dokument o razvoju politike zbirke preporučljivo da sadrži izjavu o svrsi dokumenta, misiju, opis korisničke zajednice, opis knjižnice i zbirki, buduće razine prikupljanja građe, zaštitu građe, postupke rješavanja pritužbi korisnika, postupke pri darovanju građe i očuvanju trenutnog fonda, izlučivanju i otpisu, pitanja zaštite podataka kao i politike upravljanja e-izvorima. Smatra kako je priprema, pregled i revizija takvog dokumenta kontinuirani proces jer se mijenjaju korisnici, financije i informacijski izvori. Smjernice nisu pravila, fleksibilne su i prilagođavaju se potrebama korisnika (Johnson 2009, 92). Istražujući navedene izvore moramo se složiti sa Rampih kako se elementi smjernica najčešće poklapaju, no isto tako je važno da se prilagođavaju korisničkoj i knjižničarskoj zajednici kojoj su namijenjene.

Na temelju pregleda autora (Golubović (2018), Clayton i Gorman (2003) te Rampih (2010), Johnson (2009), Evans i Zarnosky Saponaro (2005)) koji se bave problematikom izgradnje zbirki može se zaključiti da se smjernice trebaju sadržavati sljedeće elemente:

1. misiju knjižnice,
2. svrhu dokumenta,
3. ciljanu skupinu sa opisom potreba zajednice korisnika,
4. pristup fondu,

5. opis zbirke sa poviješću, opsegom i sadržajem,
6. financiranje nabave,
7. kriterije, principe i programe nabave,
8. izbor knjižne građe,
9. ograničenja fonda,
10. odnose s drugim knjižnicama,
11. mjerenje i vrednovanje fonda,
12. postupke za očuvanje i zaštitu fonda,
13. izlučivanje i otpis,
14. reviziju programa izgradnje i upravljanja fondom.

Navedeni elementi smjernica koristit će se u istraživačkom dijelu diplomskog rada. Proširit će se na elemente koje su u svom istraživanju koristile Kenda i Krpan, a odnose se na:

15. pristup vanjskim izvorima
16. postupanja sa darovanom građom

Kako bi olakšalo hrvatskim narodnim knjižnicama, Matična služba za narodne knjižnice pri NSK kreirala je dokument *Okvir smjernica za izradu pisane politike nabave građe i izgradnje zbirke u narodnim knjižnicama (2010)*. U njima se navodi da bi smjernice trebale sadržavati sljedeće elemente: misiju i svrhu knjižnice, uvod sa podacima o knjižnici, politiku izgradnje zbirke (kriteriji, načini nabave, format, sadržaj, izvori informacija i izlučivanje građe), korištenje i vrednovanje zbirke te izvore. Ali, svaka narodna knjižnica trebala bi smjernice prilagođavati svojim potrebama (NSK n.d.).

3.3 Primjeri dobrih smjernica za nabavu

U ovom dijelu rada analizirane su tri inozemne i tri hrvatske knjižnice koje možemo smatrati dobrim primjerima iz prakse. U analizu su bile uključene samo one knjižnice koje imaju javno

objavljene smjernice za nabavu. Kriterij za analizu su sadržaj smjernica, vrijeme objave i revizije te lakoća pronalaženja na mrežnim stranicama.

New York State Library

<https://www.nysl.nysed.gov/library/policy/CollectionDevelopmentPolicy.pdf>

Smjernice su objavljene 2001. i revidirane 2009. Sadrže ciljeve, opseg i politiku razvoja, opća pravila za zbirke, dubine prikupljanja građe po Dewey klasifikaciji, politiku razvoja s povijesnim pregledom, razvoj zbirke rukopisa i posebnih zbirki. Smjernice su dobar primjer zbog detaljnog pregleda razina nabave po klasifikacijskim oznakama, što je važno kako bi se odredila dubina izgradnje fonda s obzirom na korisničku populaciju.

State Library of Queensland

<https://plconnect.slq.qld.gov.au/queensland-public-library-standards-and-guidelines>

Standardi i smjernice objavljeni 2020. izabrani su zbog lakoće pronalaženja na web stranici i jedinstvenosti dokumenta. Dokument je smješten na web stranici u preglednom redoslijedu koji se nadopunjuje međusobnim poveznicama, ali i okomitim pregledom vodi korisnike do definicija te raznih smjernica među kojima su i one za zbirke. Sam dokument je sastavljen od standarda za upravljanje fizičkim, ljudskim i financijskim resursima, standarda za zbirke, fizičke objekte i upotrebu usluga. Na standarde se nadovezuju smjernice za zbirke, tehnologiju, zapošljavanje itd. Najzanimljivija je činjenica kako su smjernice napisane na državnoj razini, za svih 320 narodnih knjižnica Queenslanda, a istovremeno lako su čitljive stručnjacima i korisnicima koji žele kroz takve dokumente saznati više o načinu rada knjižnice.

Dublin City Council Public Libraries

<https://www.dublincity.ie/sites/default/files/media/file-uploads/2018-10/Collection-Development-Policy-DCPL.pdf>

Smjernice su u obliku dokumenta javno objavljene 2014. godine te su odabrane zbog navedenih kratkoročnih i dugoročnih ciljeva knjižnice, dijela u kojem se navodi koje se knjige smatraju neprikladnima za nabavu (poput udžbenika), razrađene politike rezervacija i međuknjižnične posudbe te popisa e-izvora na koje su trenutno pretplaćeni. Podatci o zbirci

sadrže brojčane vrijednosti fonda kao i kratak opis zbirke. U dodacima se nalazi popis dobavljača, što korisnicima i financijerima puža dodatne informacije kako se odvija nabava u knjižnici. Iako nisu revidirane desetak godina, reprezentativan su i detaljan dokument o politici razvoja zbirki.

Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ Koprivnica <https://www.knjiznica-koprivnica.hr/wp-content/uploads/2021/01/smjernice-za-nabavu-Knjiznice-i-citaonice-Fran-Galovic-Koprivnica.pdf>

Smjernice datiraju iz 2015. godine i lako se pronalaze na mrežnim stranicama u odjeljku “Dokumenti”. Uočeno je da se u ovom dokumentu navode kriteriji nabave knjižne građe kao i razrađene metode vrednovanja knjižničkog fonda. U četiri priloga detaljnije su razrađene smjernice Odjela za odrasle, Dječjeg odjela, Stručno-znanstvenog odjela i Bibliobusa te, iako nisu revidirane posljednjih godina, sadrže i načine nabave e-izvora za navedene odjele.

Gradska knjižnica Slavonski Brod

<https://gksb.hr/knjiznica/sluzbeni-dokumenti/sluzbeni-dokumenti/>

Odabrane zbog recentnosti objave (2023. godina), nalaze se pod “Službeni dokumenti” te ih korisniku nije jednostavno pronaći. Prednost ovih smjernica su detaljno navedeni kriteriji za izbor građe kao i metode vrednovanja fonda. Posebno se ističe i uvodni dio “Značaj smjernica za nabavu” koji korisnicima i financijerima pruža jasan uvid u svrhu pisanih dokumenata za razvoj zbirki.

Gradska knjižnica Ivan Vidali Korčula

<https://gk-korcula.hr/nova/wp-content/uploads/2021/11/smjernice-za-nabavu-GK-Ivan-Vidali-3.pdf>

Javno su objavljene 2021., i nalaze se u izborniku “Službene informacije”, podizborniku “Pravni akti”. Prednost su im navedeni osnovni i specifični kriteriji za kupovinu te kriteriji za nabavu građe u zavičajnoj zbirci, posebice digitalne. Razrađeni kriteriji vrednovanja i dio o pristupu digitaliziranoj građi čini ih dobrim primjerom smjernica.

4. Istraživanje

Istraživanje u ovom radu provedeno je u dva dijela. U prvom dijelu istraživačkog procesa na temelju rezultata istraživanja koje su Kenda i Krpan provele 2019. vezano uz objavljene smjernice hrvatskih narodnih knjižnica s posebnim osvrtom na matične županijske knjižnice ponoviti će se istraživačke hipoteze II. i III. *“Osnovni zadatak županijske matične razvojne službe je unapređivanje i sustavno razvijanje knjižnične djelatnosti i knjižnica na području svoje nadležnosti.”* (NN 81/2021) rečenica je iz koje proizlazi kako županijske knjižnice svojim primjerom trebaju poticati dobru praksu. U drugom dijelu istraživanja provedeno je 8 polustrukturiranih intervjua s voditeljima nabave ili osobama zaduženim za nabavu u županijskim matičnim knjižnicama.

4.1.1 Cilj i svrha prvog dijela istraživanja

Cilj istraživanja je potvrditi ili opovrgnuti polazne pretpostavke istraživanja Kenda i Krpan s fokusom na županijske matične knjižnice, temeljene na preliminarnom pregledu primjera dobre prakse u poglavlju Smjernica za nabavu kao i već provedenim istraživačkim pretpostavkama Kenda i Krpan iz 2019. godine, a glase:

“II. Županijske Matične narodne knjižnice imat će objavljene smjernice

III. Dokumenti smjernica bit će različiti po opsegu, sadržaju i formatu.” (Kenda i Krpan 2020).

Autorice su istraživale informacije o dostupnosti smjernica ili dokumenata o politici izgradnje knjižničnih fondova na mrežnim stranicama knjižnica kako bi se utvrdila dostupnost za korisnike. U ovom će se dijelu istraživanje provesti pretraživanjem mrežnih mjesta u potrazi za objavljenim smjernicama matičnih knjižnica i analizom elemenata smjernica proizašlih iz teorijskog dijela rada, a kao temelj za drugi dio istraživanja.

Svrha istraživanja je vidjeti kolika se promjena dogodila u petogodišnjem razdoblju vezano uz javne objave smjernica, s posebnim osvrtom na postupanja vezana uz darovanu građu i e-izvore.

4.1.2 Metodologija i uzorak prvog dijela istraživanja

Knjižnice Grada Zagreba	NE	
Gradska knjižnica Slavonski Brod	DA	2023.
Gradska knjižnica i čitaonica Pula	NE	
Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ Koprivnica	DA	2015.
Samostalna narodna knjižnica Gospić	DA	?
Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek	DA	2010.
Gradska knjižnica Rijeka	NE	

Gradska knjižnica Marka Marulića Split	NE	
Gradska knjižnica i čitaonica „Metel Ožegović“ Varaždin	NE	
Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci	NE	
Gradska knjižnica Zadar	DA	2016.
Izvor: Izradila autorica		

Metodologija ponovljenog istraživanja sukladna je istraživanju Kenda i Krpan koje su istraživale knjižnice definirane kao narodne, s dodatnim kriterijem matičnih županijskih knjižnica. Za uzorak odabrano je 20 matičnih županijskih knjižnica, a popis, adrese i kontakti preuzeti su sa stranica Nacionalne i sveučilišne knjižnice pod linkom “Županijske matične narodne knjižnice”¹.

4.1.3 Opis provedbe prvog dijela istraživanja

Odabrani uzorak od 20 knjižnica stavljen je u tablični prikaz po redoslijedu kako je navedeno na portalu županijskih narodnih knjižnica. Prvi je korak bio pronaći mrežne adrese knjižnica te se pristupilo pretraživanju na mrežnim mjestima knjižnica. Kategorije analize smjernica temeljene su na elementima smjernica koje su odredile Kenda i Krpan (2019) s dodatnim elementima na temelju literature koja je korištena u pisanju ovog rada. Konačna lista elementa

¹Županijske matične narodne knjižnice. Pristupljeno 27. 01. 2024. <https://maticna.nsk.hr/o-nama/zupanijske-narodne-maticne-knjiznice/>

za analizu je: odgovornost za izgradnju zbirke; pozivanje na zakonodavne i stručne dokumente; svrha i prioritete nabave; financiranje i načini nabave i pomagala za odabir; upute za darivanje građe; međuknjižnična posudba; pristup vanjskim izvorima; korisnička desiderata; područje i vrsta (ne)nabavljane građe; uvjeti korištenja zbirke; zaštita zbirke; otpis; metode vrednovanja zbirke; opis zbirke; opis ciljane skupine korisnika. Tablica 2. postala je tako polazišna točka za nastavak prvog dijela istraživanja, pretraživanje postojećih smjernica po elementima provedenim u istraživanju 2019. sa spomenutim proširenjem za 2 elementa.

4.1.4 Rezultati prvog dijela istraživanja

Tablica 2. pokazuje da, u vrijeme istraživanja za ovaj rad, javno objavljen dokument pod nazivom *Smjernice za nabavu* ima 8 županijskih matičnih knjižnica (40%), što je više u odnosu na istraživanje Kenda i Krpan iz 2019. (32%) i ukazuje na povećanje svjesnosti o važnosti smjernica.

Opća opažanja Kende i Krpan započela su analizom mrežnih mjesta na kojima su objavljene smjernice za nabavu ili dokumenti o nabavi i koliko je lako doći do njih. Ponovljenim istraživanjem u osam županijskih matičnih knjižnica 2024. godine u okviru ovog diplomskog rada može se zaključiti da knjižnice koje imaju objavljene smjernice na svojim mrežnim mjestima iste svrstavaju u različite kategorije – opće akte, dokumente, o nama, pod službe ili odjele. Time se potvrđuje prvotni zaključak Kende i Krpan kako ne postoji univerzalna uputa za mjesta objave smjernica, no dodaje se kako takva mjesta trebaju korisnicima i ostalim interesnim stranama biti dostupna jednim klikom.

U ponovljenom istraživanju promatrano je petnaest elemenata, dvanaest po Kenda i Krpan, od kojih je jedanaesti element *Zaštita zbirke i otpis* podijeljen na dva elementa zbog lakšeg vrednovanja smjernica i dodana su još dva temeljena na proučenom teorijskom dijelu ovoga rada.

4. *Odgovornost za izgradnju zbirke* – u istraživanim smjernicama ni jedna knjižnica nema naveden odjel, osobu, radno mjesto ili službu koja je odgovorna za izgradnju zbirke. Daljnjim pretraživanjem mrežnih mjesta utvrđeno je da tri knjižnice imaju navedene uspostavljene posebne odjele za nabavu, četiri knjižnice u statutima navode ravnatelje kao osobe odgovorne za cjelokupnu javnu nabavu, a jedna knjižnica nema nikakvih podataka o odgovornosti osim navedene odgovornosti ravnatelja za cjelokupno poslovanje knjižnice. Kenda i Krpan u svom su radu, promatrajući veći uzorak knjižnica, istražile kako ih trećina ima jasno navedenu odgovornost za nabavu. Tim saznanjem zaključujemo kako županijske matične knjižnice nisu u toj trećini, iako bi svojim primjerom trebale biti uzor manjim knjižnicama.

II. Pozivanje na zakonodavne i stručne dokumente – sve knjižnice u smjernicama pozivaju se na zakonodavne i stručne dokumente, nadmašivši time prvotno Kenda i Krpan istraživanje (50%). Samo tri knjižnice pozivaju se na nove Standarde za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj (2021) i Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti (2019), iz čega se uviđa potreba za revidiranjem smjernica.

III. Svrha i prioritete nabave – sve smjernice u promatranim knjižnicama imaju navedenu svrhu nabave, a kao prioritete navode postotke znanstvene literature, beletristike (lijepa književnosti), dječje literature i priručne literature (referentna literatura), ovisno o tipu knjižnice u koji spadaju prema Standardima za narodne knjižnice. Ovime se djelomično potvrđuje prvotno istraživanje koje pokazuje kako samo dio knjižnica (15 %) ima navedu svrhu, a manji dio knjižnica (7%) ima navedene prioritete nabave. Pozitivno je što županijske matične knjižnice imaju jasno navedene svrhe i prioritete nabave gradeći time svoje fondove u skladu s preporučenim standardima.

IV. Financiranje, načini nabave i pomagala za odabir – istraživani uzorak pokazuje kako sve smjernice imaju navedene izvore i najmanje tri načina nabave (dar, kupnja, otkup, obvezni primjerak, vlastita izdanja i zamjena) spomenute u ovom radu. Kao pomagala za odabir

u istraživanju u obzir su uzeti kriteriji za izbor građe koje imaju navedene sve smjernice. Kenda i Krpan u svom su istraživanju navele postotak knjižnica koje imaju izvore financiranja od 70%, načine nabave 53%, a pomagala za odabir 10%, iz čega je razvidno da županijske matične knjižnice uvelike uvažavaju preporuke struke čineći time primjer dobre prakse ostalim knjižnicama. Važno je osvrnuti se na načine nabave za zavičajne zbirke koje se popunjavaju obveznim primjerkom i darom, a u smjernicama 50% promatranog uzorka ima navedene načine.

V. Upute za darivanje građe – analizirane knjižnice samo u jednim smjernicama imaju naveden način postupanja s darovima, dok se detaljnijim istraživanjem ustanovilo da neke knjižnice imaju spomenut dar na mrežnim stranicama kao npr. legat, neke navode posebne smjernice za dar ili imaju objavu s obrascem za darovanje. Dvije knjižnice nemaju dostupne informacije. Prvotno istraživanje ustanovilo je malen postotak (16%) knjižnica koje imaju bilo kakav oblik informacije za darovatelje, posebice one koje imaju napisan žalbeni postupak (2%) ukoliko je dar odbijen. Ponovljeno istraživanje ukazuje na važnost objave postupanja s darovima u smjernicama ili kao poseban dokument zbog korisnika koji često iskazuju interes za darovanjem građe.

VI. Međuknjižnična posudba – u proučavanim smjernicama samo jedna knjižnica ima spomenutu međuknjižničnu posudbu, no bez detaljnijih uputa. Istraživanjem mrežnih mjesta utvrđeno je kako četiri knjižnice imaju objavljena pravila o takvoj posudbi, dok jedna knjižnica uz to ima i obrazac za međuknjižničnu posudbu, a dvije nemaju nikakve informacije. Kenda i Krpan u istraživanju su navele podatak o 38% knjižnica koje javno ističu pravila o međuknjižničnoj posudbi. Ponovljenim istraživanjem potvrđen je visok postotak knjižnica koje imaju javno dostupnu informaciju o međuknjižničnoj posudbi, a potvrđuje se i pretpostavka kako bi korisnicima i ostalim zainteresiranim stranama bilo prihvatljivije da su takve informacije dio smjernica.

VII. Pristup vanjskim izvorima – jedna knjižnica u svojim smjernicama ima spomenut pristup vanjskim izvorima, a istražujući mrežne stranice ustanovljeno je kako knjižnice pružaju

pristup bazama podataka, npr. Zaki e-booku, imaju odjele knjiga sa zvučnim i e-knjigama te mrežne izvore podržane ZAKI programom. Odjelima se putem linka pristupa digitalnim zbirkama razglednica, časopisa, novina, repozitorija, igrama i sličnim sadržajima. Prvotnim istraživanjem utvrđeno je samo 10% knjižnica koje imaju informacije ili upute o pristupu, dok je ponovljenim istraživanjem na spomenutom uzorku nađena samo jedna knjižnica koja nema nikakve informacije o pristupu vanjskim izvorima. Smatra se da je to pozitivan trend s kojim županijske matične knjižnice idu u korak sa vremenom i prilagođavaju se sve većim informacijskim zahtjevima korisnika.

VIII. Korisnička desiderata – spomenuta u samo jednim proučavanim smjernicama, desiderata je najnezastupljeniji način nabave knjižne građe, što je potvrđeno pretraživanjem mrežnih mjesta spomenutih knjižnica gdje nije nađen obrazac korisničke desiderate. Kenda i Krpan pronašle su obrazac na 15% mrežnih mjesta, čime se u potpunosti potvrđuje prvotno istraživanje da knjižnice premalo uključuju korisnike kao aktivne sudionike kreiranja zbirke.

IX. Područje i vrsta (ne)nabavljane građe – sve istraživane smjernice imaju navedeno područje i vrstu građe koja se nabavlja, među kojima tri knjižnice imaju navedenu građu koja se ne nabavlja. Ovim se uočava pomak od prvotnog istraživanja gdje je samo 24% knjižnica imalo istaknute područja i vrste nabavljanje građe, a istraživane matične županijske knjižnice mogu se svrstati među primjere dobre prakse.

X. Uvjeti korištenja zbirke – tri istraživane knjižnice imaju u smjernicama opisane uvjete korištenja zbirke, dok sve knjižnice na svojim stranicama imaju objavljenu inačicu Pravilnika o uvjetima i načinu korištenja knjižnične građe. Prvotnim je istraživanjem detektirano 55% knjižnica sa javnim objavama o uvjetima korištenja zbirke, a kako uzorkovane matične županijske knjižnice imaju takve objave, to se može smatrati se pozitivnim pomakom i primjerom dobre prakse.

XI. Zaštita zbirke – u istraživanju je zaštita zbirke odvojena od otpisa kako bi se dobio uvid u postupanja matičnih zbirke prema očuvanju i zaštiti fondova. Među knjižnicama obuhvaćenim svojim istraživanjem Kenda i Krpan pronašle su 20% knjižnica koje imaju izjave

o politici zaštite knjižne građe. Ponovljenim istraživanjem otkriveno je da nijedne smjernice ne spominju zaštitu građe, a pretraživanjem mrežnih mjesta u šest knjižnica nije detektirana informacija o zaštiti zbirke, u jednoj knjižnici postoji odjel “Tehnička obrada knjiga: knjigovežnica i spremište” dok je u jednoj, unutar Pravilnika o unutarnjem ustrojstvu, regulirano zaposlenje knjigoveže, čime se zaključuje da knjižnice, premda vode brigu o zaštiti fondova, nemaju javno dostupnih informacija o tome.

XII. Otpis – prvotnim istraživanjem Kenda i Krpan prepoznale su trećinu knjižnica (29%) s uputama o otpisu građe, a ponovljenim istraživanjem utvrđeno je da šest uzorkovanih knjižnica ima definiran otpis i izlučivanje u smjernicama dok jedna ima definirane kriterije za pročišćavanje fonda. Detaljnijim istraživanjem knjižnica koje nemaju otpis naveden u smjernicama utvrđeno je da iste nemaju podatke o otpisu dostupne korisnicima i interesnoj javnosti na mrežnim mjestima. Ponovljenim istraživanjem utvrđen je pozitivan trend važnosti informiranja o načinima otpisa i izlučivanja knjižne građe.

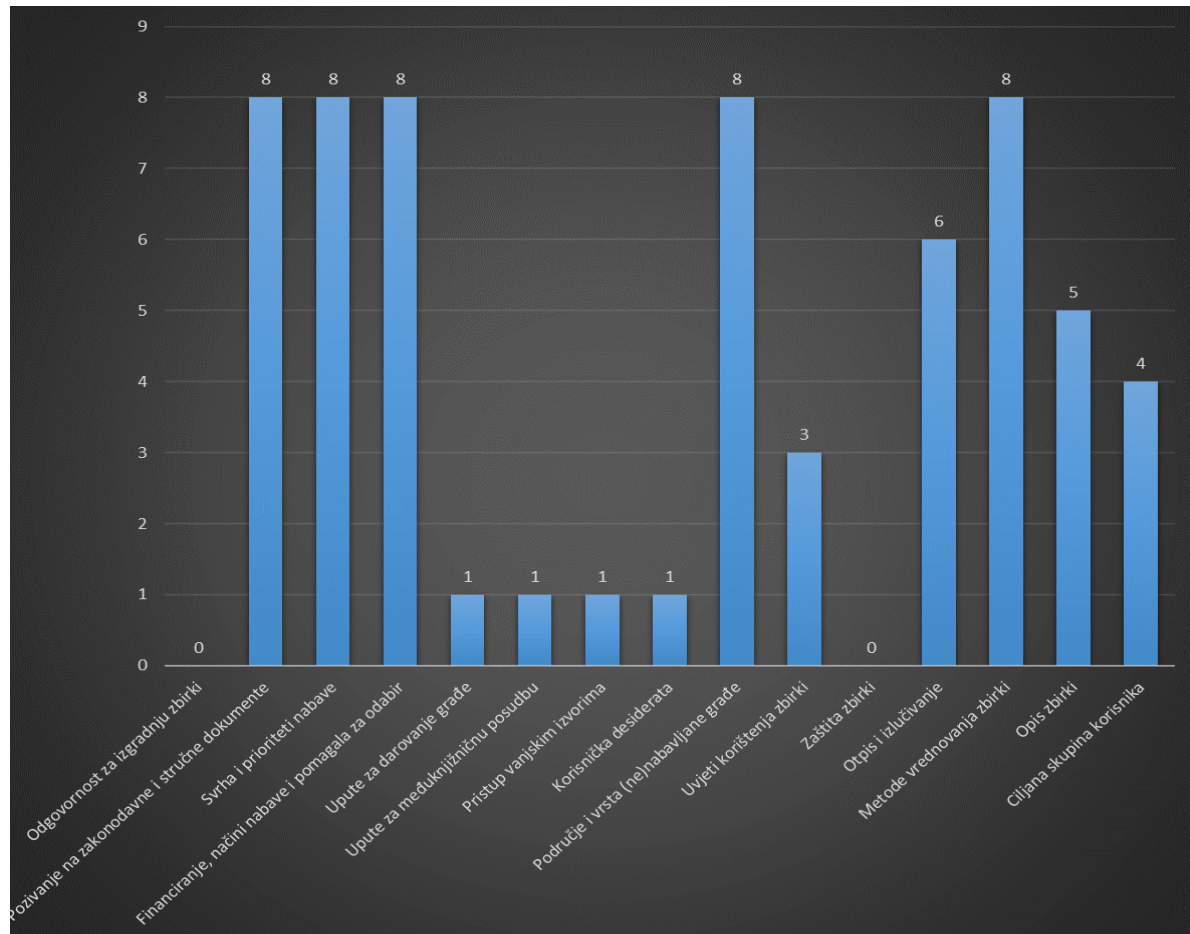
XIII. Metode vrednovanja zbirke – iznimno nizak postotak knjižnica ima podatke o načinima i potrebama vrednovanja fonda (8%) uočene u Kenda i Krpan istraživanju. Stoga je zapažen velik pozitivni pomak budući da sve istraživane smjernice imaju spomenuto vrednovanje. Ponovljeno istraživanje pokazalo je da su županijske matične knjižnice postale svjesne važnosti vrednovanja fonda.

XIV. Opis zbirke – ova kategorija nije istraživana u prvotnom radu, ali kroz teorijski dio ovog rada utvrđena je potreba za postavljanjem opisa zbirke u smjernice kako bi se time dalo na važnosti informiranju korisnika. Korisnici često ne znaju razliku između odjela i zbirke kao što ne raspoznaju npr. zbirku rijetke građe od zavičajne. Matične županijske knjižnice to su prepoznale jer u svojim smjernicama (5) ili na mrežnim mjestima (2) imaju opisane zbirke, a jedna knjižnica nema dostupne informacije.

XV. Opis ciljane skupine korisnika – Istražujući smjernice za potrebe ponovljenog istraživanja uočeno je kako četiri uzorkovane knjižnice imaju spomenute načine izgradnje zbirke prema stvarnim i potencijalnim potrebama korisnika. Time se stekao uvjet za

dodavanjem još jednog elementa istraživanja koji pokazuje kako su knjižnice svjesne da se zbirke moraju prilagoditi dobnoj i socijalnoj strukturi, posebnim skupinama korisnika poput osoba s posebnim potrebama i predvidjeti potencijalne potrebe ovih korisnika. Detaljnijim istraživanjem mrežnih mjesta ustanovljeno je kako dvije knjižnice imaju pri svakom odjelu (dječji, odrasli, studijski) opisane ciljane skupine kojim je knjižnica namijenjena.

Grafikon 1. Elementi smjernica za nabavu osam županijskih matičnih knjižnica

Izvor: izradila autorica

U Grafu 1. prikazan je rezultat ponovljenog istraživanja opisanih petnaest elemenata smjernica za nabavu u osam županijskih matičnih knjižnica. Pokazani rezultati potvrđuju pretpostavke Kenda i Krpan :

II: Županijske matične knjižnice imat će objavljene smjernice. – opovrgnuto jer samo 40 % matičnih knjižnica u 2024. ima javno objavljene smjernice

III. Dokumenti smjernica bit će različiti po opsegu, sadržaju i formatu – u potpunosti je potvrđeno. Ponovljeno istraživanje po elementima smjernica prikazano je u Grafu 1. Idealno istraživanje obuhvaćalo bi knjižnice koje imaju smjernice za nabavu sa svih petnaest elemenata na razini 8, no vidljivo je da osam županijskih matičnih knjižnica najviše pažnje poklanja sljedećim elementima: pozivanje na zakonodavne i stručne elemente; svrsi i prioritetima nabave; financiranju, načinima nabave i pomagalima za odabir: područjima i vrstama (ne)nabavljane građe i metodama vrednovanja zbirki. Suprotno tome u elementima: odgovornost za izgradnju zbirki i zaštita zbirki knjižnice nisu smatrale važnim imenovati osobe odgovorne za izgradnju fonda npr. voditelje nabave već je opća odgovornost ostala, statutarno određena, na ravnateljima ustanova, dok se za zaštitu fondova preporučuje navođenje mjera očuvanja fondova u obliku npr. načina pohrane. Graf upućuje na to kako samo po jedna knjižnica smatra koliko je nužno u smjernice uvesti upute za darovanje građe, međuknjižničnu posudbu, načine pristupanja vanjskim izvorima i korisničku desideratu. Nešto veći broj knjižnica pridaje važnost spomenuti otpis i izlučivanje u smjernicama, kao i opis ili uvjete korištenja zbirki. Ciljanu skupinu korisnika navodi pola ispitivanog uzorka.

Zaključno, može se reći kako neke knjižnice, iako imaju javno objavljene smjernice, nemaju obuhvaćene sve potrebne elemente koji bi korisnicima, knjižničarima i ostaloj interesnoj javnosti pružili sve informacije na jednom mjestu. Dodatne informacije na nekim mrežnim mjestima knjižnica postoje, a na nekima ne, čime se uvelike otežava prikupljanje potrebnih informacija krajnjim korisnicima.

4.2.1 Cilj i svrha drugog dijela istraživanja

Cilj je istraživanja razumjeti razloge postojanja ili nepostojanja smjernica za nabavu u istraživanim knjižnicama te spoznati stavove voditelja nabave u tim knjižnicama o prednostima i nedostacima smjernica za nabavu.

Svrha istraživanja je dobiti uvid u poslovanje i načine izgradnji zbirke u knjižnicama temeljenih na ne/objavljenim smjernicama.

Postavljena istraživačka pitanja temeljena su na provedenom prvom dijelu istraživanja koje je pokazalo kako većina matičnih županijskih knjižnica nema objavljene smjernice za rad ili dokument o nabavnoj politici.

Istraživačka pitanja:

1. Zašto pojedine županijske matične knjižnice nemaju pisane i javno objavljene smjernice za nabavu?
2. Smatraju li ispitanici da smjernice za nabavu moraju sadržavati svih 16 elementa koje su navedeni u teorijskom dijelu rada?
3. Na koji način interesne skupine (knjižničari, korisnici, financijeri) imaju koristi od javno objavljenih smjernica za nabavu?
4. Na koji način knjižničari u istraživanim knjižnicama korisnike uključuju u poslove nabave?

4.2.2 Metodologija i uzorak drugog dijela istraživanja

Drugi dio istraživanja temelji se na činjenici da samo neke županijske matične knjižnice imaju objavljene smjernice za nabavu ili dokument o nabavi i da objavljene smjernice nemaju sve potrebne elemente koje bi interesnim stranama koristile kao informacija o poslovanju pri nabavi u knjižnicama.

Za istraživanje je korištena kvalitativna metoda polustrukturiranog intervjua čiji protokoli se temelje na istraživačkim pitanjima posebno za svaku od dviju skupina knjižnica. Razlog odabira navedene metode je dobivanje potpunog, dubljeg i detaljnog uvida o iskustvu odabranih ispitanika. Polustrukturirani intervjui smatra se prikladnim za istraživanje stavova i mišljenja ispitanika o složenim i delikatnim pitanjima pošto omogućuje dublje i preciznije ispitivanje (Ayres 2008, 203).

Takvim pristupom istraživanju ispitivač postavlja niz unaprijed formuliranih, otvorenih pitanja kako bi se kontrolirao pravac i sadržaj razgovora. Ukoliko tijekom intervjua dođe do neočekivanih podataka ispitivač može postavljati dodatna pitanja koja nisu bila pripremljena protokolom. Ova je metoda fleksibilna i pogodna za istraživanja u kojima neku pojavu treba sagledati dubinski i gdje je veoma važno osobno iskustvo ispitanika (Ayres 2008 prema Wattles 2019, 206).

Uzorak istraživanja je namjerni, čija je karakteristika da istraživač sam odabire ispitanike, u ovom slučaju osam knjižnica, na osnovu stručnosti iz određenog područja, a u ovom slučaju to su knjižničari kojima je specijalnost nabava i/ili koji se bave nabavom u knjižnicama. Namjerni uzorak odabran je zbog mogućnosti generiranja ideja i prijedloga koje mogu poslužiti u daljem radu ili istraživanjima (Lamza Posavec, Vesna 2021, 161).

Za potrebe ovog rada odabrane su 4 županijske matične knjižnice koje imaju javno objavljene smjernice za nabavu i 4 knjižnice koje nemaju. Za ispitanike odabrane su osobe u čiji djelokrug poslova u knjižnici pripadaju poslovi nabave. Odabrane knjižnice prema članku 6. Standarda za narodne knjižnice u RH spadaju u različite tipove knjižnica kako bi se dobila raznolikost uzorka. Županijske matične knjižnice spadaju u tipove knjižnica od 1 do 6, no istražujući usporedno one koje imaju i one koje nemaju smjernice zaključeno je kako se tip 1 i 2 nemaju s čime uspoređivati jer ni jedna knjižnica u toj kategoriji nema objavljene smjernice. Tim slijedom odabrane su po dvije knjižnice tipa 3,4,5 i 6 i prikazane u Tablici 3.

Tablica 3. Uzorak knjižnica za provođenje istraživanja

Imaju objavljene smjernice	Tip knjižnice	Nemaju objavljene smjernice
Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek	3	Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“ Šibenik
Gradska knjižnica “Ivan Goran Kovačić” Karlovac	4	Narodna knjižnica „Petar Preradović“ Bjelovar
Knjižnica „Nikola Zrinski“ Čakovec	5	Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci
Samostalna narodna knjižnica Gospić	6	Gradska knjižnica i čitaonica Virovitica

Izvor: izradila autorica

4.2.3 Opis postupka drugog dijela istraživanja

Upiti sa zahtjevima o intervjuima prosljeđeni su na elektroničke adrese ravnatelja knjižnica i odabranih osoba u čiji djelokrug poslova u knjižnici pripadaju poslovi nabave sa prijedlozima metoda intervjuiranja i termin održavanja intervjua.

Intervjui su provedeni s 8 sugovornika/ica sa rasponom trajanja intervjua od 25 do 40 minuta. Svi su sugovornici dali usmeni pristanak na sudjelovanje u istraživanju te su bili slobodni u načinu odgovaranja, a zajamčenom povjerljivošću osigurani su i zadovoljeni etički standardi istraživanja. Ispitanici su dali pristanak za prikupljanje podataka temeljen na potpunim i valjanim informacijama o prirodi istraživanja. Nakon odaslanih mailova i povratnog kontakta sa ravnateljima i voditeljima nabave ili osobama zaduženim za provođenje nabave sedam knjižnica pristalo je na intervju telefonom, ni jedan od ispitanika nije želio snimanje, a

jedna je knjižnica na pitanja odgovorila u pisanom obliku. Za potrebe intervjua vođene su bilješke, a knjižnice su označene šiframa I1 - I8 prema vremenskom redoslijedu obavljanja intervjua ili dobivanja pisanog odgovora.

4.2.4 Rezultati drugog dijela istraživanja

Nakon provedenih intervjua, pisanja transkripata i izvršene analize, na temelju dobivenih podataka izdvojene su ključne teme u skladu s ciljevima i svrhom ovog istraživanja. Pitanja za polustrukturirani intervju podijeljena su u dvije kategorije, jedna za knjižnice koje imaju i druga za one koje nemaju objavljene smjernice za nabavu. Pri analizi uspoređivat će se 16 potpitanja za 4 istraživačka pitanja. Prvi dio analize, unutar jednog pitanja, odnosit će se na knjižnice s objavljenim, a drugi dio analize na knjižnice s neobjavljenim smjernicama za nabavu da bi se u raspravi moglo zaključno analizirati svako pitanje.

Zašto pojedine županijske matične knjižnice nemaju pisane i javno objavljene smjernice za nabavu?

Prvo istraživačko pitanje u protokolu za intervju obrađeno je sa potpitanjima koja se odnose na nabavu. Ispitanici su naveli četiri uobičajena načina nabave knjiga: kupovinu, obvezni primjerak, darove i vlastita izdanja. U nekim je knjižnicama nabava centralizirana ili postoji odgovorna osoba za nabavu dok u dvije više djelatnika provodi nabavu. Ispitanici se slažu da je komunikacija između kolega i odjela važan faktor u nabavi kako bi se postigla raznolikost fonda.

I4: „Nabava za dječji i ostale odjele obavljamo kroz sastanke komisije za nabavu koju sačinjavaju kolege voditelji odjela te se tada uzimaju ogledni primjerci i zajedno se odlučuje.“

I5:“(…)Nabava je centralizirana, no u komunikaciji sa voditeljima odjela zadovoljavamo sve interese korisnika (…)

Ispitanici su upoznati da u Standardima za narodne knjižnice postoji odredba po kojoj narodna knjižnica treba imati pisane smjernice za izgradnju i upravljanje fondom. Od svih ispitanika čije knjižnice imaju smjernice, proces pisanja i objave je različit, a zajednička im je činjenica kako su nastale nakon odslušanog kolegija na fakultetu ili prisustvovanja edukaciji vezanoj uz smjernice.

I3: „*Smjernice su nastale nakon prisustvovanja predavanju Tatjane Nebesny o važnosti postojanja i objave istih mislim 2007. godine. Na predavanju su dane upute o važnostima i prednostima objave smjernica.*“

I1: „*Pisanje smjernica je proces koji kreće iskazivanjem potrebe za njima kolegama voditeljima odjela te se zajedno sa njima dogovaraju detalji. Nakon pisanja vraćaju se kolegama za možebitne komentare. Smjernice i ostali strateški dokumenti važni su jer su nas tako učili na fakultetu.*“

Zanimljiva je činjenica da od četiri ispitanika čije knjižnice nemaju javno objavljene u tri knjižnice smjernice postoje kao interni dokument, a samo ih jedna knjižnica nema. Javna objava smjernica sasvim je drugačiji problem za koji ispitanici imaju razloge kao promjena mrežne stranice ili :

I4: „*smjernice nisu objavljene jer se čekaju rezultati istraživanja potreba i zadovoljstva korisnika te bi se analiza tog istraživanja postavila kao prilog smjernica.*“

Navedeno ukazuje da su knjižničari u toj ustanovi svjesni potrebe za objavljivanjem. Jedan od ispitanika indirektno za razlog nepostojanja smjernica navodi nerazumijevanje vodstva o važnosti postojanja takvog dokumenta.

I1 i I3 smatraju da knjižnice moraju imati javno objavljene smjernice jer (I1)“(…)Smjernice su dobar temelj ali u praksi se nadovezuju na teren dajući time nadređenu cjelinu(…)“ ili su (I3) „(…)dobre za korisnike i financijere da imaju uvid u naše poslovanje i koju građu knjižnice nabavljaju. Važna je transparentnost(…)“ čime se dokazuje koliko knjižničari interesne skupine vide kao sudionike u izgradnji, a ne samo korisnike fondova. I8

navodi i korisnike zanimljiv zaključak o važnosti smjernica za svaku od navedenih interesnih skupina:

I8: „*Po mom mišljenju smjernice olakšavaju rad novim djelatnicima što dođu a dobre su i kada moramo opravdati utrošena sredstva te za korisnike koji ne razumiju da smo ograničeni prostorom.*“

Uz smjernice za nabavu ispitanici imaju još dokumenata koji reguliraju poslove nabave kao što su planovi nabave, interni obrasci za zaprimanje građe, pravilnici za postupanja sa darovanim građom, upute za inventarizaciju te godišnja izvješća.

Na upit smatraju li da bi knjižnice trebale imati godišnji, srednjoročni i dugoročni pisani plan nabave na temelju kojega se određuje vrsta i količina knjižnične građe koja se nabavlja i postoji li u njihovoj knjižnici svi ispitanici slažu se da trebaju imati. Isto tako svi imaju godišnje planove nabave dok I2 navodi:

I2: „*Smatram da bi je za knjižnice dobro da ga imaju, no mi nemamo.*“

Jedan od ispitanika navodi zanimljivost o nakladnicima koja je svakako važan faktor u nabavi:

I4: „*To je teško predvidjeti jer se ne zna što će biti sa nakladom koje godine. Ispitujući korisnička mišljenja anketom nismo došli do rješenja koja bi vrsta literature njima odgovarala jer žele najnovije. Imamo i strateški plan 2022-2027.*“

Jedino je I4 naveo strateški plan kao dokument kojim se može regulirati i predvidjeti količina i način nabave u dugoročnom razdoblju. I5 s druge strane osvrće se na primjer u kojem je primjenjiva klauzula o promjenjivosti ukoliko dođe do promjene u trendovima nabave .

I5: „*Smatram da je dovoljan godišnji plan u koji se stavi klauzula o promjenjivosti npr. za nabavu zvučnih knjiga...Prepoznali smo potrebu za nabavom gramofonskih ploča za mlade, lego kocaka i igrice za Playstation.*“

Županijske matične narodne knjižnice kao nositelji razvojne politike u svojim županijama trebale bi svojim primjerom poticati unaprjeđivanje i sustavno razvijanje knjižnične djelatnosti. To se odnosi i na kreiranje i objavu smjernica za nabavu. Osobe zadužene za nabavu

svjesne su važnosti smjernica i ostalih dokumenata kojima se regulira nabava i pohvalna je činjenica da knjižnice, za koje se smatralo da nemaju smjernice, imaju dokument. Iako su svjesni da se smjernice trebaju objaviti, iz raznih razloga to ne čine. Poticaj za pisanje smjernica bio je neki oblik edukacije, iz čega proizlazi da je pojačana edukacija knjižničara prijeko potrebna. Iako knjižnice nemaju naviku planirati nabavu na razdoblje duže od jedne godine, smatra se da bi bilo preporučljivo donijeti srednjoročne i dugoročne planove nabave najviše zbog prostornih uvjeta.

Smatraju li ispitanici da smjernice za nabavu moraju imati svih 16 elementa koje su navedeni u teorijskom dijelu rada?

Proučavanjem elemenata koje objavljene smjernice sadrže i temeljem pretraživanja teorijskog sadržaja došlo se do preporučenih 16 elemenata za koje autorica rada smatra da ih je važno navesti u smjernicama. Jedan od elemenata je misija knjižnice koja omogućuje interesnim skupinama prepoznavanje što i kako knjižnica radi. Sve intervjuirane osobe smatraju kako je važno objavljivanje misije knjižnice na mrežnim stranicama i/ili da su dio smjernica. Na upit zašto smatraju da je to važno I3, I6 i I8 odgovaraju:

I3: *„Jako je važno da misija bude istaknuta u smjernicama zbog transparentnosti jer kada dođe do stranačke promjene tada misija pruža odgovore o smjeru knjižnice i sve se vidi.“*

I6: *„Misija je važna da bi se vidjelo kako je knjižnica dostupna svima i za sve vrste građe i važno je da je izjava o misiji dio smjernica.“*

I8: *„Ne može štetiti i mislim da je to važno, posebice za knjižnice koje su središnje za manjine ili ukoliko imate status zelene knjižnice.“*

Odgovor ispitanika I5 navodi na zaključak kako izjave o misiji moraju biti razumljive osobama koje koriste knjižnicu.

I5: *„Jako je važno zbog vidljivosti knjižnice da se zna što knjižnice rade, da idu u korak s vremenom, koji su ciljevi nekih događanja i koliko smo dosljedni u svom radu.“*

Opis ciljane skupine s navedenim potrebama zajednice korisnika u smjernicama za nabavu pomaže knjižničarima u kreiranju korisne i vjerodostojne politike nabave. Iako neki

ispitanici navode kako u njihovim smjernicama nema takvog opisa, svi se slažu da je važno njegovo postojanje u smjernicama. I1 smatra da:

I1: „Pomaže knjižničarima u nabavi tako što raščlanjivanjem korisnika lakše vrše nabavu (djeca, odrasli, studenti, slijepi i slabovidni i sl.).“

Analiza korisnika pomogla bi pri nabavi građe posebice, kako I6 i I2 navode, za osjetljive skupine.

I6: „Važno je jer se tada knjižničari usmjeravaju na nabavu građe za ciljane skupine posebice na osjetljive skupine poput slijepih i slabovidnih.“

I2: „Pomogao bi no ukoliko ih nema važno je oslušivati korisnike, u našoj knjižnici tako nabavljamo knjige za stripoteku, a imamo i zvučne knjige za slijepce.“

Opis bi pomogao i knjižničarima posebice ukoliko:

I4: „(...)osoba koja se time koristi ne dolazi iz zajednice ili da je neiskusna u poslovima nabave.“

Dva ispitanika navode kako u komunikaciji s kolegama informatorima i voditeljima odjela usmeno dolaze do saznanja koje su interesne skupine i njihove potrebe.

I5: „Komunikacija je važna sa kolegama te osoba koja vodi nabavu mora imati široke poglede. Važno je da su potrebe zajednice na prvom mjestu jer je nabava knjiga glavna funkcija knjižnice. Ukoliko u mjestu postoje npr. slabovidne osobe važno je da knjižnica nabavlja građu laku za čitanje.“

I7: „Nabava za pojedine odjele obavlja se u suradnji i dogovoru s voditeljima odjela i informatorima pojedinih odjela. Oni imaju informacije o interesnim skupinama i njihovim specifičnim potrebama.“

Kako bi se osigurala ujednačenost u nabavi, važno je “indikatorima informacijske dubine” u smjernicama opisati zbirke, objasniti opseg i sadržaj zbirke. Njima se uređuje što knjižnica ne nabavlja, što minimalno nabavlja, koja je osnovna studijska razina nabave, istraživačka razina ili opsežna i sveobuhvatna razina. S ovim se dijelom istraživanja složio samo dio ispitanika, a I6 smatra:

I6: „Važno je zato što sve knjižnice imaju minimalnu razinu, a one poput naše gdje postoje učilišta treba težiti osnovnoj studijskoj ili čak istraživačkoj razini.“

Neke od smjernica u svom sadržaju imaju navedenu građu koju ne nabavljaju npr. udžbenike. Dio ispitanika smatra:

I1: „Po mome mišljenju nije važno jer osobe u nabavi ne smiju biti cenzori i ne smiju imati preferencije. Nabava se vrši po primjerku i po potrebi.“

I5: „Nema potrebe. Mi koristimo program ZAKI koji korisnicima u katalogu pokazuje novitete. Za zasebne zbirke ili studijski i znanstveni odjel kao specifične zbirke kolege sami procjenjuju koliko duboko će za neku temu nabavljati nove građe.“

Ispitanici u svojim odgovorima ističu važnost korisničkog mišljenja pri nabavi i praksu usmenog propitivanja korisnika o preferencijama.

I3: „Za nas najvažniji je interes korisnika i smatramo ga najvećim pravilom nabave. Uzet ću kao primjer stripove gdje su neki primjerci važna likovno grafička izdanja koje nabavljamo za odrasle no istovremeno mogu sadržavati eksplicitne sadržaje koje ne stavljamo na dječji odjel.“

Neki od ispitanika smatraju kako bi takva ograničenja mogla dovesti do prostornih problema za smještanje zbirki. I4 navodi da bi se indikatorima moglo pomoći kolegama knjižničarima pri nabavi, no za korisnike su to potpuno nevažne informacije.

I4: „Nisam sigurna kako bi korisnicima bilo važna informacija, mislim da je njima važnija opća informacija o zbirkama. Kolegama knjižničarima pak može biti orijentir.“

Na pitanje koliko je važno da se u smjernicama opiše proces selekcije građe i na koji način to pomaže knjižničarima u praksi veći dio ispitanika slaže se daje to važno iz razloga:

I1: „Važno je jer se proces selekcije u našoj knjižnici vrši po fizičkim, sadržajnim i ostalim kriterijima bilo da se radi o daru ili drugim načinima nabave, naglašavam da ne cenzuriramo.“

I3: „Važno je da korisnici znaju zašto neku knjigu nalaze a zašto ne.“

I8: „Taj dio bi jako pomogao u praksi jer primjećujemo da nemaju objektivnost i nisu nepristrani pri npr. izlučivanju građe. Ostavljamo jedan primjerak u spremištu iako su zastarjele i dotrajale.“

Iako proces nije opisan u smjernicama, ispitanik I6 odgovara:

I6: „U našim smjernicama nema, no opisan je u Pravilniku o uvjetima i načinu korištenja knjižne građe i usluga. Otpisujemo neaktualnu beletristiku, a publicistiku se trudimo ostavljati. Smatram da bi bilo dobro da je to spomenuto u smjernicama. Imamo praksu na zadnji primjerak stavljati oznaku kako bi se pri otpisu znalo da trebamo nabaviti novi.“

Ispitanici čije knjižnice nemaju objavljene smjernice također se slažu kako je važno da knjižnice imaju ujednačene kriterije za izbor knjižne građe i ograničenja fonda te koliko se time pomaže knjižničarima u praksi:

I2: „Važno je da je ujednačena nabava i da između kolega postoji usmeni dogovor posebice sa kolegama informatorima i kolegama na info pultovima.“

I4: „Vrlo je važno kako ne bi dolazilo do razilaženja u nabavnoj politici.“

Ispitanici I5 i I7 smatraju da nije važno da postoje kriteriji iz razloga:

I5: „Nije važno jer se držimo krovnih dokumenata, smjernica, svaka se knjižnica zapravo treba ravnati prema potrebama zajednice.“

I7: „Nije važno jer smo definirani prostorom, financijama i strukturom svojih korisnika. Kao županijska matična knjižnica dužni smo zadovoljiti specifične potrebe korisnika s područja svoje županije, dok su potrebe korisnika neke druge županijske knjižnice možda drukčije.“

Za osiguravanje dostupnosti vanjskim bazama podataka ispitanici tvrde kako nemaju uređene odnose s drugim knjižnicama, izuzev ugovorne veze sa Hrvatskom knjižnicom za slijepe. Polazeći od činjenice da u svakom mjestu djelovanja županijskih matičnih knjižnica postoji veleučilište ili sveučilište mnogi knjižničari upućuju svoje korisnike, studente, na pristupanje vanjskim bazama podataka putem AAI identiteta.

I8: „Držimo da sve što je digitalizirano korisnici mogu vidjeti i posuđivati no naši zavičajni dokumenti nisu baš zanimljivi ukoliko niste odavde. Imamo ugovor sa Hrvatskom knjižnicom za slijepe.“

I5: „Bazama podataka se u sklopu znanstvenog odjela mogu pristupiti, a upućujemo korisnike na Hrčak i baze putem NSK.“

Ispitanik I3 navodi cijenu kao razlog:

I3: „*Nisu uređeni pristupi vanjskim bazama podataka najviše zbog cijene koja knjižnicama nije pristupačna, a studiji omogućuju studentima pristup sa AAI identitetima.*“

I1 izjavljuje kako:

I1: “*(...)pristup bazama podataka ostvarujemo zahvaljujući AAI pristupnim podacima pošto smo i sveučilišna knjižnica. Knjige koje se učestalo traže kupujemo ili tražimo kopije članaka od drugih knjižnica.*“

Iz navedenih se odgovora ispitanika zaključuje kako smatraju da je za smjernice važno da sadržavaju misiju knjižnice kako bi interesne skupine bile upoznate sa osnovnim zadaćama narodnih knjižnica. Iz provedenih intervjua može se zaključiti kako misija pomaže i u situacijama promjene političkog vodstva ili kako bi se korisnici senzibilizirali za osjetljive skupine građana. Za knjižničare je važno da imaju opisane ciljne skupine kako bi, ukoliko su početnici u nabavi, bili upoznati s osnovnim i posebnim zbirkama. Iako u većini smjernica nema indikatora informacijske razine, postoji mišljenje kako bi pomogli knjižničarima u nabavi. Dio smjernica sadrži popis građe koja se ne nabavlja, npr. udžbenike, ali postoje indikacije o usmenom pribavljanju mišljenja korisnika o količini i vrsti građe za nabavu. Ukoliko korisnici, posebice studenti, imaju potrebu pristupiti vanjskim bazama podataka, knjižnice im to ne omogućavaju, već ih upućuju na pristup podacima uporabom AAI identiteta. Primjer dobre prakse je Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek koja svojim korisnicima na mrežnom mjestu omogućava pristup mrežnim mjestima, repozitorijima, virtualnim dnevnim novinama, virtualnoj referentnoj zbirci te digitalnoj zavičajnoj zbirci.

Na koji način interesne skupine (knjižničari, korisnici, financijeri) imaju koristi od javno objavljenih smjernica za nabavu?

Standardima za narodne knjižnice u RH uređena je obveza kreiranja dokumenta o nabavi, no nije uređena obveza objave na mrežnim mjestima. Za potrebe ovog rada provedena je analiza elemenata objavljenih smjernica u županijskim matičnim knjižnicama. Kao primjer odabrane su županijske knjižnice zbog svoje zadaće unapređivanja i sustavnog razvijanja

knjižnične djelatnosti. Iz perspektive interesnih skupina vrijedi ukazati na ulogu knjižnica kao sudionika u stvaranju informiranih građana kroz upoznavanje s propisima i ostalim informacijama. Istražujući elemente smjernica za nabavu, primijećeno je kako se u sadržaju ne spominje međuknjižnična posudba kao način na koji prvenstveno korisnici mogu nabaviti građu koja im je u njihovoj knjižnici nedostupna. Knjižnice većine ispitanika imaju uređenu međuknjižničnu posudbu na razne načine, mailom ili usmeno te putem obrazaca na mrežnim mjestima ili u knjižnici. Neke su knjižnice uredile međuknjižničnu posudbu putem raznih pravilnika kao knjižnice I8 i I3.

I8: „*Međuknjižnična posudba uređena je Pravilnikom o postupanju sa knjižnom građom te na webu postoji obrazac.*“

I3: „*Imamo Pravilnik o međuknjižničnoj posudbi i obrazac koji korisnici koriste i ispunjavaju. Tu građu posuđujemo izvan knjižnice.*“

Ispitanici I1 i I5 navode kako zahtjeve za međuknjižničnu koriste i u nabavi:

I1: „*(...)Knjige koje se učestalo traže kupujemo ili tražimo kopije članaka od drugih knjižnica.*“

I5: „*(...)Ukoliko neki primjerak naručujemo više puta kolege preporučuju da ga kupimo.*“

Jedan od istraživanih elemenata za koji autorica rada smatra da treba biti u smjernicama je postupanje s darovima. Na upit na koji način reguliraju darove u svojim knjižnicama gotovo svi ispitanici naveli su neki oblik dokumenta o postupanjima sa darovanom građom ili obrasca na web mjestu. Dodatno, I1 ističe kako obrasci služe i u druge svrhe:

I1: „*(...)Obrazac je istovremeno i evidencija kad se izdaje Zahvala za dar.*“

Sličan oblik postupanja ima i knjižnica I6:

I6: „*(...) postoje dva obrasca, prvi kod zaprimanja građe i dio tog obrasca je i popis građe, a drugi kada se izdaje besplatna članarina i zahvalnica za darovanu građu.*“

I5 postupa sa darovima putem komisije:

I5: „*(...)O darovima odlučuje komisija za darovanu građu.*“

S druge strane I7 odgovorom daje realnu sliku kako knjižnice dolaze do građe koje nema na slobodnom tržištu.

I7: „Darovi su nam važni zbog popunjavanja zavičajne zbirke i obnove rasprodanih naslova koji se još uvijek traže. Važno je naglasiti darivateljima da sva građa neće biti uvrštena u fond.“

Neke je ispitanike pitanje o postupanjima sa darovima potaknulo na promišljanje.

I4: „(...) Ne postoji u našim smjernicama, no sada ste mi dali razlog da o tome promislim.“

Pitanje o važnosti objedinjenja informacija o darovima, međuknjižničnoj posudbi i pristupu vanjskim bazama podataka u smjernicama kao krovnom dokumentu nabave ispitanici su shvatili raznoliko. Da je objedinjenje potrebno korisnicima, kolegama knjižničarima i/ili ostalim interesnim grupama smatra polovica ispitanika iz različitih razloga:

I3: „Važno je zbog predstavljanja knjižnice zajednici korisnika i financijerima da su zadani ciljevi knjižnice ostvareni. **Smjernice su osobna karta knjižnice.**“

I4: „To bi bilo dobro da je javno objavljeno i da korisnici mogu pronaći informacije na jednom mjestu.“

I1: „Da. Iako nije izgledno da će korisnik tražiti u smjernicama potrebne informacije smatram da je, za sve interesne strane, važno da se one mogu naći napisane u jednom dokumentu.“

I1 smatra kako korisnici nisu interesna skupina koja će tražiti takve informacije, dok I8 i I5 smatraju kako korisnicima to nije zanimljivo.

I8: „Njih to ne zanima iako osobno smatram da je važna javna dostupnost smjernica.“

I5: „Nismo imali upute posebice ne od strane korisnika, a na internet stranicama imaju informacije.“

Koliko je važna i kako se knjižničari oslanjaju na usmenu predaju informacija kao način promocije usluga govori I2:

I2: „Dovoljno je da znaju kako postoje usluge a načini korištenja prenesu im se usmeno.“

Kada su upitani koliko su u njihovoj knjižnici formalizirani postupci za očuvanje i zaštitu fonda, ispitanici su navodili različite odgovore, od otpisa građe do fizičke obrade. U većini knjižnica ispitivanog uzorka ne postoje protokoli, formulari ni upute vezane uz osnovne skupine mjera za zaštitu knjižnične građe: administrativno-tehničke, preventivne ili kurativne.

I3, I6, I5 i I7 navode pravilnike o postupanju sa građom u kojima su spomenute namjere zaštite

građe, no oni su nedovoljno detaljni kako bi bili namijenjeni pravilnom čuvanju knjižnične građe sa navedenim uvjetima pohrane.

Knjižnice, ukoliko nemaju ulogu depozita niti arhiva, nisu dužne čuvati trajno građu te se zaštita i očuvanje građe svodi na fizičku zaštitu folijama, zaštitu od krađe i usmene upute o fizičkom označavanju građe. I8 navodi kako kod njih postoji knjigoveža

I8: *„Ne postoje, no imamo knjigovežu u knjigovežnici koja ih popravlja da se ne raspadnu. Nemamo poseban dokument kojim bi se uređivali postupci.“*

I5 navodi službu koja brine o zaštititi građe, što je svakako pozitivan primjer u praksi.

I5: *„Služba obrade i zaštite građe brine o ovom dijelu prema Pravilniku o zaštiti građe te internom dokumentu o fizičkom označavanju građe.“*

Matične županijske knjižnice imaju zavičajne zbirke koje trajno čuvaju građu te razne legate ili zbirke raritetne građe.

Svi ispitanici sa javno objavljenim smjernicama svjesni su činjenice o obvezi revidiranja istih svakih 5 godina. Na upit znaju li kada njihova knjižnica planira krenuti u taj postupak ukoliko to nisu napravili, ispitanici odgovaraju:

I1: *„Knjižnica od 2023. godine ima nove smjernice koje još nisu objavljene na mrežnim stranicama. Kada prođu postupke odobrenja bit će objavljene.“*

I3: *„Knjižnica uskoro kreće u reviziju smjernica zbog novih pravilnika i smjernica što su donesene proteklih godina.“*

I6: *„Naše su smjernice u postupku revidiranja te bi se uskoro trebale objaviti nove.“*

I8: *„Za 4 godine.“*

Kako bi odgovorili na ovo istraživačko pitanje, sa stajališta korisnika, pitanja su prema ispitanicima fokusirana na usluge koje korisnici najčešće koriste, a to su međuknjižnična posudba, darovi i pristup vanjskim bazama podataka. Ispitanici smatraju kako korisnici neće pretraživati smjernice za pristup tim informacijama, već će se koristiti web mjestima. Istog su mišljenja što se tiče postupanja s darovanom građom kao i pristupima vanjskim bazama podataka. Kolege knjižničari, s druge strane, interesna su skupina za koju ispitanici smatraju da

bi bilo dobro pisati o gore navedenim elementima u smjernicama. Razlozi takvog mišljenja kriju se u neiskustvu knjižničara zaduženih za nabavu te uvriježenom načinu usmenog prenošenja iskustva. Objedinjene smjernice za navedene bi elemente uvelike pomogle kolegama knjižničarima, pa i u provođenju ovakvih istraživanja. Financijeri su još jedna interesna grupa zbog čijeg je postojanja važno da se u smjernicama navedu istraživani elementi. Jedna od ispitanica navela je *Smjernice su osobna karta knjižnice*, te se zbog te izjave treba zapitati kako na ciljeve knjižnice gledaju interesne strane i koliko je naša osobna karta vjerodostojna ukoliko nemamo smjernica, ukoliko ih ne revidiramo ili nemamo u njima navedene sve preporučene elemente od struke.

Na koji način knjižničari u istraživanim knjižnicama korisnike uključuju u poslove nabave?

Sve knjižnice s objavljenim smjernicama uključile su u sadržaj element o vrednovanju fondova. Kako bi se odgovorilo na posljednje istraživačko pitanje, ispitanike se pitalo o vrednovanjima usmjerenim na istraživanje korisničkog mišljenja. Na pitanje kojim načinima i koliko često se provodi vrednovanje ispitanici su odgovarali kako provode vrednovanja anketnim upitnicima i usmenim propitivanjem u različitim vremenskim intervalima, najčešće jednom godišnje. I8 u svojoj izjavi iznijela praksu usmenog propitivanja korisnika dajući i razlog zašto ne provode ankete.

I8: „*Mi to istražujemo usmeno jer su korisnici vokalni u izražavanju tj. vole primijetiti stanje fonda. Po statistici posudbe i potražnji vidimo koliko se koje knjige posuđuju te nam kolege sa šeltera daju preporuku o povećanoj nabavi za neki naslov. Za istraživanje bila bi potrebna još jedna osoba no za sada nismo imali prigovora na fond tako da se istraživanje ne provodi.*“

I2 isto podupire usmeno ispitivanje korisnika kao način informiranja o zadovoljstvu korisnika fondom.

I2: „*Knjižnica ne provodi ankete no nedavno smo ispitivali korisnike usmeno jesu li zadovoljni sa informatičkom opremom u knjižnici.*“

Ispitanici I8 i I2 nisu objasnili razloge usmenog provođenja ispitivanja mišljenja, no indirektno se zaključuje kako takva inicijativa dolazi od strane vodstva te da su osobe na čelu knjižnice ili odjela one koji iniciraju provođenje vrednovanja. Dvije knjižnice provode anketiranja na godišnjoj razini s ciljem poboljšanja nabave i usluga.

I6: „*Provodimo jednom godišnje anketu u Mjesecu hrvatske knjige i za Noć knjige te rezultate koristimo u nabavi.*“

I7: „*Ankete o zadovoljstvu korisnika uslugama knjižnice provode se na godišnjoj razini i saznanja dobivena putem njih koriste se za poboljšanje usluga pa tako i nabave knjižnične građe.*“

I3 navodi kako se u knjižnici provode ankete i u svrhu pisanja stručnih članaka.

I3: „*Posljednje istraživanje što se provodilo bilo je prošle godine i provodile su ga kolegice iz matične službe te su u postupku pisanja članka. Pokušavamo uvažavati želje korisnika ovisno o našim financijskim mogućnostima.*“

I1 u knjižnici provodi ispitivanje mišljenja korisnika nakon provedenih osposobljavanja.

I1: „*(...)Za vrijeme provođenja projekta osposobljavanja starije populacije vrednovali smo njihovo znanje na kraju projekta i poslali smo im upitnik online čime su dokazali da su naučili osnove rada na računalu.*“

Jedan od načina uključivanja korisnika u kreiranje nabavne politike je obrazac korisničke desiderate. Ispitanici su se izjasnili kako ona postoji u obliku obrasca na web mjestu ili na info pultu knjižnice, a ukazuju na druge izazove vezane uz takav način nabave:

I1: „*Postoji online obrazac desiderate koju nastojimo ispoštovati, a kao problem javlja se kada korisnik želi knjigu koja je novitet, a ona će se nabaviti po tom kriteriju (...)*“

I7: „*(...)Određeni stupanj pomutnje nastaje kada korisnici traže knjige koje su još u tisku, a oni su to sami previdjeli.*“

Neki od ispitanika nisu imali pozitivna iskustva sa desideratom te su našli alternativni način bilježenja korisničkih želja.

I3: „Krenuli smo prije par godina sa time no nije se pokazalo osobito dobro, sada pišemo u internu bilježnicu sve želje izuzev beletristike. Najviše se tako nabavlja stručna literatura.“

I6: „Postoji, bilježnica. Nemamo formulara. Anketama saznajemo želje korisnika. Mi smo mala sredina i korisnici nam i usmeno govore svoje želje po kojima tada radimo nabavu(...)“

I4: „Da. Postoji bilježnica ili papirići na koje se pišu prijedlozi korisnika, kao i tablice za pojedine odjele koje se zatim podijele s nabavom(...)“

Trend “bilježnica” u koju se zapisuju ne samo desiderate potekao je od generacija koje nisu naviknute bilježiti informacije u digitalnom obliku te će se nastaviti dok ne dođe do pomlađivanja kolektiva. Dalje pak navedeni ispitanici izlažu iskustva s korisnicima koji žele povratnu informaciju o nabavljenoj građi.

I4: „(...) Iz iskustva mogu reći da korisnici vole sudjelovati u nabavnoj politici te se često vraćaju knjigama koje su inicirali nabaviti.“

I7: „Korisnička desiderata postoji na svakom odjelu, a korisnicima je izuzetno važno da imaju povratnu informaciju o svom sudjelovanju u nabavnoj politici knjižnice(...)“

I5: „Nema objavljeno kao obrazac, već je praksa da se na odjelu upišu i važno je da dobiju povratnu informaciju jesu li knjige nabavljene.“

I2 navodi i problematiku vezanu uz uključivanje korisnika u poslove nabave.

I2: „(...)postalo im je normalno da se uvažavaju njihove želje, no malo su i nerealni po pitanju vremena koje je potrebno da knjiga dođe do police.“

Knjižničari u knjižnicama obuhvaćenim istraživanjem uključuju korisnike u nabavu putem istraživanja mišljenja anketama ili korisničkim desideratama. Ankete se provode na godišnjoj razini ili prema potrebi npr. u svrhu pisanja članka. Desiderate postoje u nekoliko knjižnica kao obrazac na mrežnim mjestu ili u knjižnici, a dobivene informacije koriste se u danjoj nabavi. Zabrinjavajući je trend “bilježnica” i usmenog propitivanja korisnika koje većina ispitivanih knjižnica provodi. Takva praksa u knjižnicama dio je kulture knjižničara iz vremena kada nisu bili dostupni digitalni alati za propitivanje mišljenja korisnika. Dolaskom novih generacija knjižničara trebao bi se uvriježiti moderniji pristup korisniku.

4.3 Rasprava o provedenim istraživanjima

Tema diplomskog rada su smjernice za nabavu u narodnim knjižnicama kao i izgradnja knjižničkog fonda. definicije smjernica za nabavu kao pisanog, javno objavljenog dokumenta koji se tretira kao ugovor između knjižnice i korisnika (Klejton i Gorman 2003, 29) temelj su istraživanja u ovom radu.

Istraživanje se provelo u dva dijela. U prvom dijelu provelo se istraživanje tematike autorica Kenda i Krpan iz 2019. vezano uz objavljene smjernice hrvatskih narodnih knjižnica s posebnim osvrtom na matične županijske knjižnice. Matične županijske knjižnice izabrane su jer se smatra kako svojim primjerom trebaju ukazivati na primjere dobre prakse. Svrha istraživanja je vidjeti ima li promjene u petogodišnjem razdoblju vezano uz javne objave smjernica. Rezultati su pokazali kako je opovrgnuta hipoteza Kenda i Krpan istraživanja „*II: Županijske matične knjižnice imat će objavljene smjernice.*“ pošto samo trećina matičnih županijskih knjižnica u 2024. ima javno objavljene smjernice što je povećanje od 8% u petogodišnjem razdoblju. Dio što se odnosio na hipotezu „*III. Dokumenti smjernica bit će različiti po opsegu, sadržaju i formatu.*“ potvrđen je u potpunosti. Ponovljenim istraživanjem po elementima smjernica prikazalo se da osam županijskih matičnih knjižnica, iako imaju javno objavljene smjernice, nemaju obuhvaćene sve potrebne elemente, no pregledom mrežnih stranica utvrđeno je da su neki od elemenata dodani kao zasebne upute npr. postupanja sa darovima, opisi zbirke ili pravila o međuknjižničkoj posudbi.

U drugom dijelu istraživanja provelo se i analiziralo 8 polustrukturiranih intervjua sa voditeljima nabave ili osobama zaduženim za nabavu u županijskim matičnim knjižnicama. Cilj istraživanja je otkrivanje razloga postojanja ili nepostojanja smjernica za nabavu u istraživanim knjižnicama te ispitivanje stavova voditelja nabave o prednostima i nedostacima smjernica za nabavu sa svrhom dobivanja uvida u poslovanje i načine izgradnji zbirke.

Intervjui su temeljeni na četiri istraživačka pitanja od kojih je prvo: *Zašto pojedine županijske matične knjižnice nemaju pisane i javno objavljene smjernice za nabavu?*

Ispitanicima su postavljena pitanja vezana uz nabavu koja se financira jednako u svim knjižnicama, iako je kod nekih centralizirana ili postoji odgovorna osoba za nabavu, dok u nekima više djelatnika provodi nabavu.. Ispitanici se slažu kako je kreiranje i objava smjernica za nabavu važna, no ne objavljuju ih jer nisu zakonski na to obvezni ili vodeće osobe nemaju svjesnost o važnosti javne objave.

Drugo istraživačko pitanje: *Smatraju li ispitanici da smjernice za nabavu moraju imati svih 16 elementa koje su navedeni u teorijskom dijelu rada?*. postavilo se nakon teorijskog pretraživanja stručne literature i proučavanja elementa objavljenih smjernica u prvom dijelu istraživanja. Preporučenih 16 elemenata za koje autorica rada smatra da smjernice moraju sadržavati započinju misijom knjižnice koja omogućuje interesnim skupinama prepoznavanje što i kako knjižnica radi. Iz navedenih se odgovora ispitanika zaključuje kako smatraju da je za smjernice važno da sadržavaju opisane ciljne skupine kako bi knjižničar i ukoliko su početnici u nabavi, bili upoznati s osnovnim i posebnim zbirkama. Smatraju da za korisnike, financijere ili širu javnost takve informacije u smjernicama ne bi bile bitne jer oni smjernice ne čitaju. Važnije je da se informacije o ciljanim skupinama nalaze na mrežnim mjestima koje ove skupine češće posjećuju. Sljedećim se istraživačkim pitanjem zato nastojala skrenuti pažnja autorima smjernica da uključuju u smjernice ovaj element i da se javno objave.

U većini smjernica nema indikatora informacijske razine, ali ispitanici smatraju kako bi pomogli knjižničarima u nabavi te postoje i indikacije o usmenom pribavljanju mišljenja korisnika o količini i vrsti građe za nabavu. Pristup vanjskim bazama podataka knjižnice većina ispitanika svojim interesnim skupinama ne omogućuje jer studenti mogu ostvariti pristup bazama podataka preko Portala elektroničkih izvora za hrvatsku akademsku i znanstvenu zajednicu koji djeluje pri Nacionalne i sveučilišne knjižnice ili iz knjižnice fakulteta. „ Samo jedna knjižnica ima pristup dnevnim novinama, digitalnim rječnicima ili digitaliziranim sadržajima, što je pozitivan primjer koji bi svaka knjižnica trebala slijediti. Dio ispitanika potvrđuje drugo istraživačko pitanje i slaže se koliko je važno da smjernice sadrže preporučene elemente.

Trećim istraživačkim pitanjem: *Na koji način interesne skupine (knjižničari, korisnici, financijeri) imaju koristi od javno objavljenih smjernica za nabavu?*. željelo se ukazati na ulogu knjižnica kao sudionika u stvaranju informiranih građana kroz upoznavanje s propisima i ostalim informacijama. Kako bi se to postiglo potrebno je s interesnim skupinama komunicirati kroz usluge koje najčešće koriste za upotrebu i izgradnju knjižnih fondova kao što su: međuknjižnična posudba, darovi i pristup vanjskim bazama podataka. Iako ispitanici smatraju kako korisnici neće pretraživati smjernice za pristup tim informacijama, već će se koristiti mrežnim mjestima, smatraju da su knjižničari, s druge strane, interesna skupina koja bi tražila navedene elemente u smjernicama kako bi se kao početnici educirali o nabavi ili u svrhu provođenja ovakvih istraživanja. **“Smjernice su osobna karta knjižnice”**, naveo je jedan od ispitanika, što sugerira da određuje identitet knjižnice i time se odgovara na treće istraživačko pitanje. Valja se zapitati koliko je naš identitet vjerodostojan ukoliko nemamo smjernica, ukoliko ih ne revidiramo ili nemamo u njima navedene sve od struke preporučene elemente.

Četvrtom istraživačkom pitanju: *Na koji način knjižničari u istraživanim knjižnicama korisnike uključuju u poslove nabave?* pristupilo se zbog činjenice da su sve županijske knjižnice s objavljenim smjernicama uključile u sadržaj element o vrednovanju fondova. Ispitanici su pitani o vrednovanjima usmjerenima na istraživanje korisničkog mišljenja vezanim uz izgradnju knjižnih fondova. Rezultati upućuju da knjižničari uključuju korisnike u nabavu putem istraživanja u anketama ili korisničkim desideratama na godišnjoj razini, no ne u svim knjižnicama. U nekim je knjižnicama uvriježena “bilježnica” i usmeno propitivanje korisnika za koje se pretpostavlja da su dio je kulture knjižničara iz vremena nedostupnosti digitalnih alata za propitivanje mišljenja korisnika. Odgovor na ovo istraživačko pitanje je kako knjižničari uvelike cijene korisnička mišljenja u uvažavaju sugestije pri nabavi.

Iz provedenog istraživanja o smjernicama za nabavu županijskih matičnih narodnih knjižnica uviđa se potreba stvaranja i javnog objavljivanja takvog dokumenta za sve interesne skupine. Razlog za objavljivanje smjernica je objedinjavanje elemenata koji čine nabavu knjižnice, od misije, kriterija nabave, do uključivanja interesnih skupina u kreiranje nabavne

politike. Prema odgovorima ispitanika zaključuje se da neke knjižnice i knjižničari koriste tradicionalne načine komunikacije s korisnicima npr. usmenog propitivanja o zadovoljstvu, umjesto anketa ili pisanje u bilježnicu umjesto desiderata na mrežnim mjestima. Tehnološki napredak i novi mediji donose nove izazove i mogućnosti za knjižničare te se njihovom upotrebom može doprijeti do većeg broja korisnika.

5. Zaključak

Narodne su knjižnice za mnoge korisnike, financijere, partnere pa i knjižničare promatrane kao mjesta u kojima se primarno čuvaju knjige. Korisnicima je važno iskustvo čitanja i korištenja knjiga, a procese nabave i očuvanja smatraju poslovima knjižničara. Kada požele darovati knjige ili preporučiti neki naslov za nabavu, pretražuju mrežna mjesta tražeći informacije o potrebama knjižnice, trenutnim zbirka, mogućnostima donacije ili preporuka knjiga. **“Smjernice su osobna karta knjižnice”** izjava je jednog od ispitanika koja objašnjava važnost pisanja i objave smjernica na mrežnim mjestu.

U radu su predstavljene definicije smjernica za nabavu a kao temeljna definicija je ona da su smjernice za nabavu pisani, javno objavljeni dokument koji se tretiraju kao ugovor između knjižnice i korisnika, kako je opisano u radu Claytona i Gorman (2003). Smjernice su ključni temelj za izgradnju knjižničnih zbirki i planova nabave, što potvrđuje i rad Nebesny i Švob (2002). Ova literatura pruža teorijski okvir za istraživanje važnosti smjernica za nabavu te njihov utjecaj na poslovanje knjižnica. Evans i Zarnosky Saponaro (2005) ističu tri glavna elementa smjernica, dok Johnson (2009) preporučuje specifične elemente kao što su izjava o svrsi dokumenta, opis korisnika i knjižnice, postupke rješavanja pritužbi korisnika te politiku čuvanja i otpisa. Rampih (2010) je usporedbom s drugim autorima otkrila preklapanje preporučenih elemenata, s izuzetkom povijesti, opsega i sadržaja zbirke, te dodala pritužbe i darove kao važne elemente. Clayton i Gorman (2003) navode 12 do 14 elemenata uključujući misiju knjižnice, kriterije nabave i postupke za očuvanje fonda. Preporuke Matične službe za narodne knjižnice uključuju misiju knjižnice, politiku izgradnje zbirke te kriterije nabave i vrednovanja zbirke. Navedeni elementi smjernica korišteni su u istraživačkom dijelu diplomskog rada, proširujući se na elemente istraživanja Kende i Krpan (2020) koji se odnose na pristup vanjskim izvorima i postupanje s darovanom građom.

U cilju naglašavanja važnosti objave smjernica, u okviru diplomskog rada provedeno je istraživanje u dva dijela. Prvi dio istraživanja ponovio je studiju autorica Kenda i Krpan iz 2019. o objavljenim smjernicama hrvatskih narodnih knjižnica, s posebnim naglaskom na matične županijske knjižnice, kako bi se utvrdilo postoje li promjene unutar petogodišnjeg razdoblja. Rezultati istraživanja otkrili su blagi pozitivan pomak u objavi smjernica, iako sadržajno ne pokrivaju svih preporučenih 16 elemenata definiranih u teorijskom okviru ovog diplomskog rada.

U drugom dijelu istraživanja pristupilo se intervjuiranju knjižničara odgovornih za nabavu u osam županijskih matičnih knjižnica putem polustrukturiranog intervjua. Namjerni uzorak temeljio se na tipologiji knjižnica po Standardima za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj: četiri s javno objavljenim smjernicama i četiri bez njih, radi detaljnije analize. Pokazalo se kako tri knjižnice, za koje se smatralo da nemaju smjernica ipak iste posjeduju što je otežalo planiranu usporedbu po tipovima knjižnica. Unatoč tome, istraživanje je pokazalo zadovoljavajuće rezultate, pri čemu su ispitanici otkrili da smjernice nisu javno objavljene zbog nedostatka razumijevanja vodećeg kadra ili tehničkih poteškoća.

Pokazalo se kako je inicijativa za pisanjem smjernica krenula nakon odslušane edukacije, što pokazuje važnost edukacije i redovitog stručnog usavršavanja knjižničara. Ovaj primjer ilustrira kako kontinuirano učenje i usavršavanje osoblja u knjižnicama igra ključnu ulogu u poboljšanju pružanja usluga i zadovoljavanju potreba korisnika. Za smjernice je važno da sadrže što više elemenata kako bi se interesnim skupinama pružilo što više informacija na jednom mjestu. Neki od ispitanika istaknuli su kako je u knjižničarskoj praksi još uvijek uvriježen usmeni način prenošenja podataka mlađim generacijama knjižničara ili pribavljanja mišljenja korisnika. Istraživanjem mišljenja korisnika i njihovim uključivanjem u nabavu kroz ankete ili desiderate postiže se uključivost korisnika u rad knjižnice. Rezultati istraživanja ukazuju na potrebu za pisanjem dokumenata o nabavi, kao i na važnost vodeće uloge županijskih knjižnica u radu za stručnu zajednicu, korisnika i drugih interesnih skupina. Ovaj dokument o nabavi može poslužiti kao smjernica i referenca za knjižničare u procesu nabave te

osigurati transparentnost i učinkovitost u upravljanju knjižničnim resursima. Županijske knjižnice, kao centralne institucije u knjižničnom sustavu, igraju ključnu ulogu u pružanju podrške i usluga ne samo korisnicima, već i kolegama knjižničarima te drugim interesnim skupinama u zajednici.

Potreba za edukacijom u području izgradnje knjižnog fonda i potrebe vrednovanja misija je koje županijske knjižnice trebaju osvijestiti. Ovo istraživanje bi se moglo proširiti na sve hrvatske narodne knjižnice, uzimajući u obzir izjavu ispitanika koji su tijekom intervjua postali svjesni potrebe za dodavanjem određenih elemenata u smjernice. Nositelji takvih promjena svakako su matične knjižnice čija je primarna funkcija unapređivanje i razvoj knjižnične djelatnosti i knjižnica na području svoje nadležnosti. Proširivanjem istraživanja na sve hrvatske narodne knjižnice, mogli bismo dobiti sveobuhvatniji uvid u potrebe i izazove s kojima se knjižnice suočavaju te bi se mogli identificirati najbolji pristupi unaprjeđenja smjernica, praksi u nabavi i upravljanju knjižničnim resursima. Ovakav pristup omogućio bi usklađivanje standarda i praksi širom zemlje, što bi rezultiralo poboljšanom kvalitetom usluga za korisnike knjižnica diljem Hrvatske.

6. Literatura:

1. ALA. 2017. "Gifts and Donations". American Library Association, Objavljeno: 25.12.2017. Pristupljeno 25.09.2023. <http://www.ala.org/tools/challengesupport/selectionpolicytoolkit/donations>
2. Ayres, L. (2008). "Semi-Structured Interview." The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods. SAGE Publications. Citirano prema Wattles, Isidora. "Intervju kao istraživačka metoda: teorijski aspekti" u *CIVITAS*, 2019, 9(2), 201-214 Pristupljeno 05.02.2024. <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/2217-4958/2019/2217-49581902201W.pdf>
3. Bodiš, Maja, Kenda Jamina i Petra kožul. 2020. „Znamo li koliko vrijede naši fondovi? Usklađivanje financijske vrijednosti knjižničnog fonda s računovodstvenim stanjem u Knjižnicama grada Zagreba.“ u *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 63, 1-2(2020) str. 411-423. Pristupljeno 27.11.2023. <https://hrcak.srce.hr/file/367508>
4. Brbora Sanja, Rajka Gjurković- Govočin, Aleksandra Horvat, Jelica Lešić, Maja Lončar, Dijana Machala, Marina, Bruno Nahod, Breza Šalamon-Cindori, Maja Živko i Danijela Živković. 2022. *Rječnik hrvatskoga knjižničarskog nazivlja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
5. Breakwell, Glynis M. 2021. *Vještine vođenja intervjua*. Jastrebarsko: Naklada Slap
6. Cvjetković, Niko, Črnjar, Ljiljana i Pavić, Lara. 2023. „Zeleno-plavi pikseli: Zavičajna digitalna knjižnica Primorsko-goranske županije.“ *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 66 (1), 245-259. Preuzeto 23.01.2024. <https://hrcak.srce.hr/310705>
7. Dublin City Council Public Libraries. 2014. „Collection Development Policy.“ Dublin City Council. Pristupljeno 15.01.2024.
8. Efendić, Emir. 2015. "Deset etičkih principa u istraživanjima javnih politika." *Analitika*. Centar za društvena istraživanja. Pristupljeno 05.02.2024.

9. Evans, G. Edward i Margaret Zarnosky Saponaro. 2005. *Developing library and information center collections. 5th ed.* Westport, London. Libraries Unlimited.
10. Gašo, Gordana, Mihaljavć, Jasminka i Ljiljana Siber. 2020. „Nabavna politika i izgradnja knjižničnih zbirki u visokoškolskim knjižnicama Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.“ u *Vjesnik Bibliotekara Hrvatske* 6,1-2. str. 131-159. Pristupljeno 20.10.2023.
11. Golubović, Vesna. 2018. „Nabava knjižnične građe: interakcija između mogućnosti knjižnica i potreba korisnika.“ *HKD Novosti*. Broj 76, siječanj 2018. Pristupljeno 23.09.2023. <https://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/1449>
12. Hebrang Grgić, Ivana. "Dar kao način izgradnje zbirki u hrvatskim narodnim knjižnicama." : 95-106. <https://hrcak.srce.hr/80105>
13. IFLA. 2011. *IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice*. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
14. IFLA. 2010. „Upute za izradbu smjernica za izgradnju knjižnične zbirke primjenom modela Conspectus.“ u *Darovi za zbirke smjernice za knjižnice. Upute za izradbu smjernica za izgradnju knjižnične zbirke primjenom modela Conspectus : načela i smjernice za postupanje. Međunarodna posudba i dostava dokumenata načela i smjernice za postupanje. Model nacionalnog pravilnika za međuknjižničnu posudbu*. Str. 33-43. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo Narodne novine. 2021.“ Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj.“ Izdanje 103/2021. Pristupljeno: 13.09.2023. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_09_103_1834.html
15. Ille, Jagoda i Meić, Ismena. 2012. „Digitalizirana zagrebačka baština : raznolike uloge digitalnih zbirki Knjižnica grada Zagreba.“ *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 55 (2), 137-148. Preuzeto 23.01.2024. <https://hrcak.srce.hr/106558>
16. Johnson, Peggy. 2009. „Fundamentals of collection development and management. 2nd ed.“ American Library Association. Chicago.
17. Kegan, Oleg. 2022. „Here’s How Librarians Choose What Goes on the Shelves.“ *EveryLibray*. Objavljeno 28.02. 2022. Pristupljeno 30.10.2023. <https://medium.com/everylibrary/heres->

18. Kelly, Matthew. 2015. "Collection Development Policies in Public Libraries in Australia: A Qualitative Content Analysis". *Public Library Quarterly* 34 (1): 1-19. Pristupljeno 30.11.2023. https://espace.curtin.edu.au/bitstream/handle/20.500.11937/11678/226294_151241_Matthew_Kelly_2015_Collection_Development_Policies_in_Australia.pdf?sequence=2
19. Kenda, Jasmina i Kristina Krpan. 2019. „Imamo li putokaze? Smjernice za izgradnju knjižničnih zbirki narodnih knjižnica u Republici Hrvatskoj.“ u 2. Savjetovanje za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj– s međunarodnim sudjelovanjem; Promjene u narodnom knjižničarstvu – stvarnost, potrebe i suvremeni trendovi. 2. – 4. listopada 2019. Nacionalni park Plitvička Jezera, Hotel Jezero. str 458-477. Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Zagreb.
20. Klejton, Piter i Gari Judžin Gorman. 2003. Upravljanje izvorima informacija bibliotekama. Clio. Beograd
21. Kosić, Sanja i Sanja Heberling Dragičević. 2017. "Izrada smjernica za izgradnju fonda u hibridnim knjižnicama – iskustva Sveučilišne knjižnice Rijeka." u *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 60, br. 4. str: 161-189. Pristupljeno 28.11.2023. <https://hrcak.srce.hr/195925>
22. Kosić, Sanja. 2019. "Analiza uspješnosti kupnje knjiga za fond Sveučilišne knjižnice Rijeka." *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 62, br. 2 (2019): 131-148. Pristupljeno 28.11.2023. <https://doi.org/10.30754/vbh.62.2.771>
23. Kovačević, Jasna, i Radovan Vrana. 2016. „Pogled na knjižnične usluge iz perspektive korisnika“. *Vjesnik Bibliotekara Hrvatske* 58 (1-2). Pristupljeno: 25.11.2023 <https://izdanja.hkdrustvo.hr/casopisi/vbh/article/view/59>.
24. Krpan, Kristina i Jasmina Kenda. 2022. "Županijski obvezni primjerak u matičnim županijskim narodnim knjižnicama u Republici Hrvatskoj." U *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 65, br. 1 (2022). str: 397-414. Pristupljeno 11.01.2024. <https://hrcak.srce.hr/278558>
25. Lamza Posavec, Vesna. 2021. *Metodologija društvenih istraživanja. Temeljni uvidi* .Institut društvenih znanosti Ivo Pilar. Zagreb. 2021. str: 161-162 str.
26. Lončar, Marina. 2013. "Elektronička knjiga i elektronički čitač i kao nova usluga : iskustva i

- perspektive." Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, br. 3 (2013): 101-126. Pristupljeno 23.01.2024. <https://hrcak.srce.hr/115197>
27. Lorković, Iva i Maja Pranić. 2023. "Izazovi nabavne politike i izgradnje knjižničnih zbirki u Knjižnicama grada Zagreba – primjer prakse Knjižnice Marije Jurić Zagorke i Knjižnice Silvija Strahimira Kranjčevića." Novi uvez XXI, no. 40 (2023): 52-64. <https://hrcak.srce.hr/313104>
28. Lukačević, Srđan, Špoljarić Kizivat Marijana i Ljiljana Krpeljević. 2021. „Izgradnja i vrednovanje zbirki gradske i sveučilišne knjižnice Osijek.“ Knjižničarstvo: glasnik Društva knjižničara Slavonije, Baranje i Srijema 1-2 (2021). 113-137. Pristupljeno 21.09.2023. <https://repozitorij.gskos.hr/en/islandora/object/gskos%3A371/datastream/FILE0/view>
29. Middle east institute. n.d. Collection Development and Gifts Policy. Pristupljeno 25.09.2023. <https://www.mei.edu/education/oman-library/collection-development>
30. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. n.d. „Okvir smjernica za izradu pisane politike nabave građe i izgradnje zbirki u narodnim knjižnicama.“ NSK. Pristupljeno 16.01.2024. <https://maticna.nsk.hr/wp-content/uploads/2019/04/smjernice-za-nabavu.pdf>
31. Narodne novine. 2019. „Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti.“ 17/2019. Izdano: 20.02.2019. Pristupljeno 22.09.2023. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2019_02_17_356.html
32. Narodne novine. 2020. „Pravilnik o obveznom primjerku.“ 66/2020. Izdano 05.06.2020. Pristupljeno 24.09. 2023. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_06_66_1318.html
33. Narodne Novine. 2021. “Pravilnik o matičnoj djelatnosti i sustavu matičnih knjižnica u Republici Hrvatskoj” 81/2021. Izdano 16.7.2021. Pristupljeno 26.01.2024. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2021_07_81_1506.html
34. Narodne novine. 2021. „Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj.“ 103/2021. Izdano: 24.09.2021. Pristupljeno 22.09.2023. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_09_103_1834.html

35. Narodne novine. 2021. „Standard za digitalne knjižnice“ 103/2021. Izdano: 24.09.2021. Pristupljeno 05.01.2024. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_09_103_1836.html
36. Nebesny, Tatjana. 2000. „Otkup knjiga kao način nabave u narodnim knjižnicama.“ u Vjesnik bibliotekara Hrvatske 43, 3(2000), str. 57-78. Pristupljeno 26.09.2023. http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/nebesny_otkup.htm
37. Nebesny, Tatjana i Mira Švob. 2002. „Izgradnja knjižne zbirke u narodnim knjižnicama. Slobodan pristup informacijama u službi kulturnog razvitka.“ Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo. Str. 56-75. Pristupljeno 21.11.2023. http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/nebesny_svob.pdf
38. New York State Library. 2009. „Collection Development Policy.“ NYSL Pristupljeno 15.01.2024. <https://www.nysl.nysed.gov/library/policy/CollectionDevelopmentPolicy.pdf>
39. Rampih, Slavica. 2010. Nabavna politika v splošnih knjižnicah. Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Ljubljana.
40. Semenski, Vikica, Ille, Jagoda i Cej, Višnja. 2021. „Digitalno, virtualno, online – u fokusu.“ Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 64 (1), 137-156. Pristupljeno 23.01.2024. <https://doi.org/10.30754/vbh.64.1.855>
41. State Library of Queensland. n.d. „Queensland Public Library Standards and Guidelines.“ Pristupljeno 15.01.2024. <https://plconnect.slq.qld.gov.au/queensland-public-library-standards-and-guidelines>
42. Tešija, Vuk. 2023. „Muke po otkupu.“ Kontrapunkt.hr. Objavljeno:24.03.2023. Pristupljeno 09.01.2024. <https://kulturpunkt.hr/tema/muke-po-otkupu/>
43. Vrana, Radovan i Jasna Kovačević. 2013. "Percepcija korisnika o knjižnici i knjižničnim uslugama kao temelj poslovne strategije knjižnice." Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, br. 3. Str. 23-46. Pristupljeno 25.11.2023. <https://hrcak.srce.hr/115193>
44. Vrana, Radovan i Jasna Kovačević. 2017. "Razvoj knjižničnih zbirki kao preduvjet i mjera razvoja knjižnice." U Vjesnik bibliotekara Hrvatske 60, br. 1 (2017):str. 79-102. Pristupljeno 23.11.2023. <https://hrcak.srce.hr/189113>

7. Popis grafikona i tablica

Grafikon 1. Elementi smjernica za nabavu osam županijskih matičnih knjižnica

Tablica 1: Objavljeni radovi hrvatskih autora na temu smjernica za nabavu u narodnim knjižnicama u RH

Tablica 2: Županijske matične narodne knjižnice u Hrvatskoj

Tablica 3. Uzorak knjižnica za provođenje istraživanja

Prilog 1. Tablica analize elemenata smjernica po knjižnicama za izradu Grafikona 1

Naziv knjižnice	Godina objave	Odgovornost za izgradnju zbirke	Pozivanje na zakonodavne i stručne dokumente	Svrha i prioriteti nabave	Financiranje, načini nabave i pomagala za odabir	Upute za darovanje građe	Upute za međuknjižničnu posudbu	Pristup vanjskim izvorima	Korisnička desiderata	Područje i vrsta (ne)nabavljane građe	Uvjeti korištenja zbirke	Zaštita zbirke	Otpisi izlučivanje	Metode vrednovanja zbirke	Opis zbirke	Ciljana skupina korisnika
Gradska knjižnica Slavonki Brod	2023.	0	1	1	1	1	0	0	1	1	0	0	1	1	1	1
Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić" Karlovac	2022.	0	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0	1	1	1	1
Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ Koprivnica	2015.	0	1	1	1	0	0	0	0	1	1	0	0	1	1	1
Samostalna narodna knjižnica Gospić	2016.	0	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0	1	1	0	0
Knjižnica „Nikola Zrinski“ Čakovec	2008.	0	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek	2010.	0	1	1	1	0	1	0	0	1	1	0	1	1	1	1
Gradska knjižnica i čitaonica Požega	2022.	0	1	1	1	0	0	1	0	1	1	0	1	1	1	0
Gradska knjižnica Zadar	2016.	0	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0	1	1	0	0
Ukupno		0	8	8	8	1	1	1	1	8	3	0	6	8	5	4

Prilog 2.

Protokol za polustrukturirani intervju:

Intervju za one koji imaju objavljene smjernice:

Možete li ukratko opisati kako se u Vašoj knjižnici provodi nabava? Postoji li u vašoj knjižnici odgovorna osoba za nabavu ili svi djelatnici provode nabavu?

Molim Vas opišite proces pisanja smjernica za nabavu u Vašoj knjižnici. Zašto je po Vašem mišljenju dobro da je Vaša knjižnica objavila smjernice za nabavu?

Koje dokumente koji reguliraju poslove nabave Vaša knjižnica ima?

Smatrata li da bi knjižnice trebale imati godišnji, srednjoročni i dugoročni pisani plan nabave na temelju kojega se određuje vrsta i količina knjižnične građe koja se nabavlja? Postoji li u Vašoj knjižnici? Ako ne, zašto ne.

Misija knjižnice omogućuje interesnim skupinama da prepozna što i kako knjižnica radi. Koliko je po Vašem mišljenju važno da smjernice za nabavu sadrže izjavu o misiji knjižnice?

Kako bi po Vašem mišljenju opis ciljane skupine sa navedenim potrebama zajednice korisnika u smjernicama za nabavu pomogao knjižničarima u nabavi?

Zašto je važno u smjernicama opisati zbirke, objasniti opseg i sadržaj zbirke? (“indikatorima informacijske dubine” propitati što knjižnica ne nabavlja, što minimalno nabavlja, osnovna studijska razina nabave, istraživačka razina, opsežna i sveobuhvatna razina)?

Koliko je po Vašem mišljenju važno da se u smjernicama opiše proces selekcije građe? Na koji način taj dio smjernica pomaže knjižničarima u praksi?

Kako su u Vašoj knjižnici uređeni odnosi s drugim knjižnicama izuzev međuknjižnične posudbe? (pristupanje vanjskim bazama podataka, novinama)

Istražujući elemente smjernica za nabavu primjetila sam kako se u njima ne spominje međuknjižnična posudba. Imate li neki dokument uređujete međuknjižničnu posudbu?

Prema Vašem mišljenju treba li u smjernicama biti objašnjeno postupanje s darovima? Imate li poseban dokument i ugovor o darovanju?

Smatrate li da je važno za korisnike, kolege knjižničare i ostale interesne grupe da su informacije vezane uz darove, međuknjižničnu posudbu ili pristup vanjskim bazama podataka opisane u smjernicama? Zašto je po Vašem mišljenju to važno?

Koliko su u vašoj knjižnici formalizirani postupci za očuvanje i zaštitu fonda (postoje li kakvi protokoli, formulari, upute)?

Knjižnice su zakonski dužne revidirati smjernice svakih 5 godina. Zna li kada Vaša knjižnica planira krenuti u taj postupak ukoliko to niste napravili?

Istražuje li Vaša knjižnica ankete ili intervjuje kojima se ispituje mišljenje korisnika o fondu knjižnice? Ako provodi imate li saznanje kada se posljednje provodilo? Ako ne provodi po vašem mišljenju što bi mogao biti razlog?

Postoji li u Vašoj knjižnici korisnička desiderata? Ako postoji koristite li je pri nabavi?

Intervju za one koji nemaju objavljene smjernice:

1. Možete li ukratko opisati kako se u Vašoj knjižnici provodi/vrši nabava?
2. Pregledavala sam Vaše mrežne stranice ali nisam pronašla smjernice za nabavu. Ima li Vaša knjižnica taj dokument?
3. *Ukoliko knjižnica ima taj dokument ali nije objavljen pitam:* Kako to da nije došlo do objavljivanja tog dokumenta na mrežnim stranicama?
4. Postoji li u knjižnici još dokumenata kojima regulirate nabavu npr. Smjernice za darove?
5. Mislite li da knjižnice trebaju imati godišnji, srednjoročni i dugoročni pisani plan nabave na temelju kojega se određuje vrsta i količina knjižnične građe koja se nabavlja?
6. Misija knjižnice omogućuje interesnim skupinama da prepozna što i kako knjižnica radi. Koliko je po Vašem mišljenju važno da knjižnice imaju javno objavljenu misiju na svojim mrežnim stranicama?
7. Polazeći od pretpostavke da nabavu ne obavlja uvijek ista osoba kako bi po Vašem mišljenju opis ciljane skupine sa navedenim potrebama zajednice korisnika pomogao knjižničarima u nabavi?
8. Smatrate li da je važno imati javno objavljen opis zbirke sa poviješću, opsegom i sadržajem te prema tome određivati kriterije, principe i programe nabave sa navedenim indikatorima informacijske dubine? (propitati što knjižnica ne nabavlja, što minimalno

nabavlja, osnovna studijska razina nabave, istraživačka razina, opsežna i sveobuhvatna razina)

Propitati : postoje li interni dokumenti opisa zbirke sa indikatorima informacijske dubine?

9. Koliko je po Vašem mišljenju važno da knjižnice imaju ujednačene kriterije za izbor knjižne građe i ograničenja fonda? Na koji način bi to pomoglo knjižničarima u praksi?
10. Kako su u Vašoj knjižnici uređeni odnosi s drugim knjižnicama? Prema Vašem iskustvu postoji li potreba za pisanim protokolima u postupanju s drugim knjižnicama?
11. Istražujući elemente smjernica za nabavu primjetila sam kako se u njima ne spominje međuknjižnična posudba. Kako Vaša knjižnica postupa sa zahtjevima za međuknjižničnu posudbu?
12. Koliko Vaša knjižnica postupa sa darovima i koristite li ih kao način nabave? Smatrate li da darovi trebaju biti regulirani kao poseban element u smjernicama zajedno sa protokolima u slučaju njegova neprihvatanja?
13. Smatrate li da interesne skupine traže javno objavljene informacije vezane uz darove, međuknjižničnu posudbu ili pristup vanjskim bazama podataka? Je li po Vašem mišljenju važno da to mogu pronaći i zašto ?
14. Koliko su u vašoj knjižnici formalizirani postupci za očuvanje i zaštitu fonda (postoje li kakvi protokoli, formulari, upute)?
15. Istražuje li Vaša knjižnica ankete ili intervjue kojima se ispituje mišljenje korisnika o fondu knjižnice? Ako provodi imate li saznanje kada se posljednje provodilo? Ako ne provodi po vašem mišljenju što bi mogao biti razlog?

Potpitanje u slučaju da se provode istraživanja: Imate li saznanje kako se koriste rezultati takvih vrednovanja?

16. Postoji li u Vašoj knjižnici korisnička desiderata? Po vašem mišljenju i iskustvu je li važno da korisnici imaju povratne informacije o svom sudjelovanju u nabavnoj politici knjižnice?

The role of acquisition guidelines in the operation of public libraries in Croatia

Abstract

Public libraries serve as vital centers of public, cultural, and artistic life within local communities. Recognizing their potential as catalysts for change, they play a pivotal role in enhancing the quality of life for citizens in their respective areas of operation. Library materials constitute the most fundamental resource within libraries, thus, the development of library collections and funds is approached systematically, purposefully, and in accordance with professional recommendations. The formulation of a document known as "acquisition guidelines" facilitates the standardization of criteria and values not only in the acquisition policy process but also in the assessment of the existing library fund. Librarians in public libraries are mandated to possess this document, albeit they are not obliged to publicly disclose it. In the theoretical and research segments of this paper, an endeavor is made to address the impact of acquisition guidelines on the operations of Croatian libraries, with a particular emphasis on county central libraries. Research findings indicate a significant percentage of libraries with guidelines, underscoring the necessity for heightened engagement in this domain. Guidelines serve as a form of "identity card" for the library, underscoring the significance of transparency and communication to all stakeholders regarding the library's mission, strategy, and objectives.

Keywords: public library, acquisition guidelines, county central libraries, library fund, library collection.